

خواستنی ئاراسته‌یی له شیعی عه‌بدوڵلا په‌شیودا

یه‌دوڵلا په‌شبابادی^۱

نوع مقاله: مقاله پژوهشی؛ تاریخ دریافت: ۱۱ خرداد ۱۳۹۹؛ تاریخ پذیرش: ۲۶ شهریور ۱۳۹۹؛ صص ۱۵۳-۱۸۹

DOI: <https://www.doi.org/10.34785/J013.2020.177>

کورتە

خواستنی ئاراسته‌یی جوړیکه له سڼ چه‌شنی خواستنی واتایی که سهره‌تا جوړج له‌یکاف و مارک جانسون له هه‌شتاکانی سه‌ده‌ی بیستدا به راشکاوی باسیان لینه کرد و رایان‌گه‌یاند که خواستن به‌کیک له بنه‌ماکانی نه‌ک هه‌ر زمانی شیعر و نه‌ده‌ب، به‌لکوو زمانی روژانه‌شه. له خواستنی ئاراسته‌ییدا لایهن و رووگه‌یه‌ک هه‌ست ده‌کرئ که واتانوین یان واتاسازه و زۆرتر دووته‌وه‌ری یان دووجه‌مسهریه. ئەندیشه‌ی له‌یکاف و جانسون دواتر بوو به تیۆرییه‌ک و چوارچیوه و بنه‌ماگه‌لی تایبه‌ت به خۆی بو داپژرا. ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه به‌رپازی کتیبخانه‌یی و به‌لگه‌یی ده‌یه‌وه‌ی خواستنی ئاراسته‌یی و نوینه‌کانی و جیگه‌وپینگه‌ی له شیعی عه‌بدوڵلا په‌شیودا وه‌ک شاعیریکی نوپخواز و بیرمهند که زمانی شیعییه‌که‌ی نزیکه له زمانی روژانه‌ی خه‌لکه‌وه، لیکبده‌ته‌وه. به‌پیتی ئەنجامی لیکۆلینه‌وه‌که، شیعی په‌شیو به‌هۆی ده‌وله‌مهن‌دبوونی له‌رووی زاراه و ده‌سته‌واژه و وینای که‌م‌وینه‌ی خه‌یالییه‌وه‌ کانگایه‌کی هه‌یژایه بو خواستنی ئاراسته‌یی. نمونه‌کانی ئەم خواستنه له شیعی په‌شیودا زۆرتر دووته‌وه‌ری یان دووجه‌مسهرین و له نمونه‌ته‌وه‌رگه‌لی سه‌ر/خوار، دوور/نزیک، پیش/پاش و به‌رز/نزم و چه‌ند دوانه‌یه‌کی تر پیکهاتوون.

چکیده

استعاره‌ی جهتی گونه‌ای از سه نوع استعاره‌ی مفهومی است که نخستین بار از سوی لیکاف و جانسون در دهه‌ی هشتاد میلادی به شکلی آشکارا و روشن مطرح شد. آن‌ها معتقد بودند که استعاره یکی از عناصر بنیادین نه تنها زبان شعر و ادبیات، که زبان روزانه نیز هست. در استعاره‌ی جهتی مسیر و جهت به گونه‌ای معنی‌ساز و معنی‌آفرین محسوس است و اغلب دومحوری یا دوقطبی انگاشته می‌شود. آرای لیکاف و جانسون بعدها گسترده‌تر شد و چارچوب یک نظریه با اصول و بنیادهای لازم را پدید آورد. این پژوهش با روش سندکاوی و توصیفی در پی آن است که استعاره‌ی جهتی و نموده‌ها و جایگاه آن در شعر عبدالله پشیو در مقام یک شاعر بزرگ اندیشمند و نوگرا را بررسی کند. زبان شعری پشیو در عین پرباری و غنای ادبی و فرهنگی، نزدیک به زبان روزانه‌ی مردم است و به همین دلیل حاوی حجم عظیمی لغت و اصطلاح، عبارات و تعابیر ادبی و فنی است. نمونه‌های استعاره‌ی جهتی در شعر او بیشتر دومحوری/قطبی و در دو جهت بالا/پایین، دور/نزدیک، جلو/عقب، بلند/کوتاه و نقطه‌برابری دیگری از این دست پدید آمده است.

وشه‌گه‌لی سهره‌کی: خواستنی واتایی؛ خواستنی ئاراسته‌یی؛ زمانی کردی؛ عه‌بدوڵلا په‌شیو؛ شیعی هاوچه‌رخ‌ی کردی.

واژگان کلیدی: استعاره‌ی مفهومی؛ استعاره‌ی جهتی؛ زبان کردی؛ عبدالله پشیو؛ شعر معاصر کردی.

۱- پيشه‌کی

له‌یکاف و جانسون^۱ له هه‌شتاکانی سه‌دهی بیسته‌مدا کتیبیکیان بلاو کرده‌وه، له ژیر ناوی نه‌و خواستنه‌یی له‌گه‌لیان ده‌ژین^۲، که له‌و کتیبه‌دا روانگه‌ی کلاسیک له‌سه‌ر خواستنیان خسته‌ته‌نگانه‌وه و بردیانه ژیر پرسیاره‌وه. ئەم دوو توپیره‌ پێیان وابوو ئەو سیستمه‌ واتاییه‌ی که مرۆف له‌گه‌لی راهاتوو و رۆژانه له‌گه‌لیدا ده‌ژی و ته‌نانه‌ت به‌ پێی ئەو سیستمه‌ش بیر ده‌کاته‌وه، له‌ بنه‌ره‌تدا تیکه‌ل به‌ خواستنه‌ (Lakoff & Johnson, 1980). ئەم بیر و بۆچوونانه‌ بوونه‌ هۆی بنیات‌نرانی چه‌مکی که دواتر ناوی لێ‌نرا خواستنی واتایی/مه‌فه‌وومی^۳ که چه‌ند لق و پۆیی لێ‌ده‌بیته‌وه و یه‌ک له‌وانه‌ خواستنی ناراسته‌یه‌یه.^۴ مه‌به‌ست له‌ خواستنی ناراسته‌یی ئەو خواستنه‌یه‌ که «ناراسته‌» واته‌ «لا/روو/لا‌یه‌ن» پیشان ده‌دات و به‌ بیستنی، مرۆف به‌ره‌وه‌ و «لا» به‌ رووی وه‌رده‌گیرێ و یان بیری بۆی ده‌چێ. کووچش^۵ که راقه‌ی زۆرتری له‌ سه‌ر بۆچوونه‌کانی له‌یکاف و جانسون داوه، پێی وایه‌ ریختی گشتیی خواستنی ناراسته‌یی به‌ شیوه‌ی دوو‌ته‌وه‌ری و دوو گونجایشتییه‌ و لای سه‌روو یان بلیین لای به‌ره‌وه‌ ژووور تایبه‌تمه‌ندیگه‌لی چاک یا نه‌ریننی/پۆزه‌تیف ده‌نویننی و لای خواروو یان لای به‌ره‌وه‌ ژیر تایبه‌تمه‌ندیگه‌لی خراپ یا نه‌ریننی/نیگه‌تیف پیشان ده‌دات. که‌واته‌ - بۆ وینه‌ - چه‌ق یا ناوه‌ند، به‌ر، سه‌ر، ئامانجداری، ته‌واو، ناخ و ... نه‌ریننی/پۆزه‌تیف و ئاسایی؛ که‌چی په‌راویز، دوا، خوار، بی‌ئامانجی، ناته‌واو، ده‌ره‌وه‌ و ... نه‌ریننی/نیگه‌تیف و نائاسایی. بۆ وینه‌ «بسته‌بالا» له‌ فه‌ره‌ه‌نگی کوردیدا باریکی واتایی چاک‌ی نییه‌؛ چونکه‌ نوینه‌ری ناته‌واوی و که‌م‌وکوو‌رییه‌. ئەو بنه‌ما و ریسایه‌ی له‌ بواری خواستنی ناراسته‌ییدا له‌ وێژه‌دا ناسراوه، له‌ زمانی کوردیشدا به‌دی ده‌کرێ و به‌ هه‌مان شیوه‌ خه‌لک به‌ کاریان ده‌هینن.

بۆ ئەم لیکۆلینه‌وه‌ کۆمه‌له‌ شیعری بیرمه‌ند و شاعیری مه‌زنی هاوچه‌رخ عه‌بدو‌للا په‌شیمان هه‌لبژارد، به‌ ناوی دیوانی دوکتور عه‌بدو‌للا په‌شیمو که‌ سالی ۲۰۰۱ ده‌زگای ئاراس له‌ هه‌ولیر له‌ چاپی داوه. به‌ره‌مه‌ی ئەم شاعیره‌مان - سه‌ره‌رای ئەوه‌ی که‌ شاعیریکی مه‌زنه‌ - بۆیه‌ بۆ ئەم لیکۆلینه‌وه‌ هه‌لبژارد که‌ هه‌م زمانی شیعرییه‌که‌ی نزیکه‌ به‌ زاری خه‌لک و هه‌م به‌ شیوه‌یه‌کی نوێ هۆنراونه‌ته‌وه‌ و جگه‌ له‌وانه‌ش له‌ باری ته‌ده‌بی و هزری و زاراوه‌ییه‌وه‌ زۆر گرینگ و سه‌رنج‌راکیشن و له‌ بواری خواستنی ناراسته‌ییه‌وه‌، بابه‌تیان بۆ لیکۆلینه‌وه‌ زۆره‌. شیاوی باسه‌ که‌ نمونه‌ی خواستنی ناراسته‌یی له‌ شیعری په‌شیدا زۆر بوون، بۆیه‌ ده‌سته‌به‌ندیمان کرد و بۆ هه‌ر واتا، یه‌ک یان به‌ده‌گمه‌ن دوو نمونه‌مان هیناوه‌ته‌وه‌.

۱-۱- ریباز و ئامانجی لیکۆلینه‌وه‌

ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه‌ به‌ شیوه‌ی چۆنیتی و وه‌سفی-به‌لگه‌یی له‌سه‌ر بنه‌مای تیوری خواستنی واتایی له‌یکاف و جانسون (۱۹۸۰) ئەنجام ده‌دری و هه‌ولده‌دات خواستنی ناراسته‌یی نیو شیعره‌کانی عه‌بدو‌للا په‌شیمو په‌یدا بکات و شروقه‌ و راقه‌یان بکات و راده‌ی پێوه‌ندیان ده‌گه‌ل فه‌ره‌ه‌نگ و زاری

¹ G. Lakoff & M. Johnson.

² *Metaphors We Live By*.

³ Conceptual Metaphor.

⁴ Orientational Metaphor.

⁵ Z. Kovecses.

خه لکدا دیاری بکات و ده ربخات که چهنده له گه ل چوارچیتوی تیورییه کانی له یکاف و جانسوندا ده گونجی و یه کده گرتته وه.

پرسیاره سه ره کییه کانی ئەم لیکۆلینه وه یه بریتیه له ئەوهی که چ واناگه لیک له بهستینی سه رچاوهی خواستنی ئاراسته یی له زمانی کوردیدا، به کار ده گیرین، و ئایا ئەو خواستنه له گه ل تیوری خواستنی واتاییدا ریک دینه وه و یه ک ده گرنه وه و ههروه ها راده ی هه بوونی دووته وه ری/جه مسه ری له خواستنی ئاراسته یی له زمانی کوردیدا چهنده یه و له چ ناستیکدا یه.

۱-۲- پیشینه ی لیکۆلینه وه

لیکۆلینه وه ی وردی پسپۆرانه و بابه تیانه له ئەده بی کوردیدا تازه خه ریکه رچه ی بۆ ده شکێ. له سه رچاوه کلاسیکیه کانی ره وانبیژیدا هه ر به پینی ره وانبیژی کلاسیکی عه ره بی باس له هونه ره کانی ره وانبیژی وه ک گوزاره کاری، روونبیژی و جوانکاری کراوه و له و نیوه شدا خواستن وه ک لقیکی گرنگی روونبیژی شروقه کراوه. بۆ نموونه عه لاته دین سه جادی (ک. ۱. ۱۹۸۴) له خو شخوانی دا ئەو کاره ی کردووه. ره فیق هیلمی (ک. ۱۹۸۵) له دوو تو ی کتیبی گرینگ و رچه شکینی شیعر و ئەده بیاتی کوردی دا ناو به ناو ئاوری له هونه ره کانی ره وانبیژی له نموونه شیعرگه لی شاعیراندا داوه ته وه. له ئەده بیاتی عه ره بیدا خواستن هه ر له یه که مین سه رچاوه کانه وه ده رکه وتوووه و تو یژه ران درکیان پی کردوووه و ئاوری تاییه تیان لیداوه ته وه. ئین موعته زز (ک. ۹۰۸ ز.) له /لبدیع دا ئامازه ی پی کردوووه و به یه که م هونه ری جوانی ناسانه ی داناوه (۲۰۱۲: ۱۵-۳۵). به لام که س به وینه ی پیشه وا عه بدولقا هیری جورجانی (ک. ۱۰۷۸ ز.) خواستنی له ئەده بیاتدا شی نه کردو ته وه. جورجانی له کتیبی /سرار/البلاغه دا به دوورودریژی له سه ری رویشتوووه و راقه ی کردوووه. سه رچاوه فارسییه کانیش به گشتی به هه مان رچه دا رویشتووون که له ئەده بی عه ره بیدا کرابوووه و ناو به ناوه ش به ره مه می می شک و هزری خو یان خستو ته سه ر هه مان خه رمان.

له روژئاوادا ریچاردز^۲ (۱۹۳۶) له و یه که مین لیکۆله رانه یه که روانگه یه کی نو ی و جیاوازی سه باره ت به خواستن هینا ئاراهه و ئەم بابه ته ی کیشا به ره و زانستی زمان ناسی. به پینی بیروبو چوونی ئەم تو یژه ره خواستن به هیه کلۆجی له په یکه ری زمان جودا ناکریتته وه. ریچاردز له کتیبی /فلسه فه ی زانستی روونبیژی^۳ دا جینگه و پینگه یه کی به رز و گرینگ بۆ خواستن دا بین کردوووه (۱۹۳۶: ۱۰). له یکاف و جانسون له سالی ۱۹۸۰ دا لیکۆلینه وه که یان له ژیر ناوی ئەو /خواستنه ی له گه لیاند/ ده ژین پیشکه ش کرد که تیورییه کی گرینگ و نو ی سه باره ت به خواستنیان تیدا ئاراسته کرد. له ناو لیکۆلینه وه فارسییه کاندئا و تاریک له سه ره ئەو تیورییه پیشکه ش کراوه به ناو: «نظریه استعاره مفهومی از دیدگاه لیکاف و جانسون» (۱۳۸۹). ئەم وتاره جیاوازییه بنه ره تییه کانی خواستن له روانگه ی کلاسیک و نو یوه (هاشمی، ۱۳۸۹: ۱۲۱)، چیه تی خواستنی واتایی (۱۲۳)، ئەندامانی خواستنی واتایی (۱۲۵)، جو ره کانی خواستنی واتایی که یه کیکیان خواستنی ئاراسته ییه (۱۲۶-۱۲۸)، تاییه تمه ندییه کانی (۱۳۰) خستو ته به ر باس و ئینجا به چاو یکی

^۱ مه به ست «کوچی دوابی».

^۲ S. Richards.

^۳ *The Philosophy of Rhetoric*.

په‌خه‌گرانه‌وه دابه‌شکاریی له‌یکاف و جانسۆنی لیکداوه‌ته‌وه. وتاریکی تر له‌سه‌ر خواستنی ناراستهیی له‌قورئاندا پیشکەش کراوه (۱۳۸۹) که نووسه‌رانی سه‌ره‌تا چوارچێوه‌ی تیۆریکی خواستنی ناراسته‌بیان باس کردوو (کردزعفرانلو و حاجیان، ۱۳۸۹: ۱۱۹). به‌پێی ئەم وتاره، خواستنی ناراسته‌بیی له‌سه‌ر بنه‌مای ئەزمونی فیزیکی و فه‌ره‌ه‌نگیی مرۆف پەیدا دەبێ (۱۲۵) و چەندین لایەن دە‌گرێته‌وه. سه‌باره‌ت به‌ زمانی کوردیش چەند لیکۆلینه‌وه ئەنجام دراوه، که یه‌کیان بریتیه‌ له «استعاره‌های ساختاری، جهتی و وجودی در کردی جافی» (عبداللهی، ۱۳۹۴)، که نیشانی داوه خواستن له‌ ئەفراندن و تیگه‌یشتنی واتادا ده‌وریکی گرینگ ده‌گێرێ. هه‌روه‌ها لیکۆلینه‌وه‌ییکێ تر به‌ ناوی «استعاره‌های مفهومی درد در گویش کردی ایلامی از منظر معنی‌شناسی شناختی» (کریمی، ۱۳۹۱) پیشکەش کراوه که له‌ ئەنجامدا چەندین به‌ستینی بۆ ده‌برینی ئیش و ژان ده‌ستنیشان کردوو. به‌لام له‌ به‌ستینی لیکۆلینه‌وه به‌ زمانی کوردیدا و سه‌باره‌ت به‌ خواستنی ناراسته‌بیی له‌ شیعری عەبدوللا پەشیودا به‌ره‌میکی ئەوتۆ تا ئیستا پیشکەش نه‌کراوه.

۱-۳- عەبدوللا پەشیو

ئەم شاعیره‌ بیرمەند و دلسۆز و زمان‌پاراوه (۱۹۴۶-)، له‌ راستیدا یه‌کیک له‌ گه‌وره‌ترین شاعیرانی ئەده‌بی به‌رگری له‌ ئەده‌بیاتی کوردیدا دێته‌ ئەژمار و شیعره‌کانی وه‌ کوو خۆی ده‌لی زۆتر هه‌لویستن و بیر و بۆچوونی سه‌باره‌ت به‌ کیشه‌یان رووداو یان بابەتیکی کۆمه‌لایه‌تی-سیاسی پیشان ده‌ده‌ن. به‌لام له‌ باری زمانی و فه‌ره‌ه‌نگیه‌وه‌ پرمايه‌ و به‌نرخن. له‌ شاعیره‌ نوێخواز و پرکاریگه‌ریه‌یه‌کانی به‌ره‌ی دوا‌ی گۆرانه (وه‌لی ئسماعیل، ۲۰۱۷: ۲۳۶). هه‌ولی بۆ رزگاری کورد و هه‌موو مرۆفایه‌تی داوه و له‌ پیناو ئازادی و رزگاریدا ده‌نگی زۆر به‌رزه. شیعره‌کانی زۆتر له‌ کۆر و کۆبوونه‌وه و بۆنه‌ تابه‌ته‌کاندا خویندۆته‌وه. زمانی شیعریی ئەم شاعیره‌ ساده و پوخت و پاراو و پرواتا و دوور له‌ هه‌ر جۆره‌ ئالۆزییه‌ که (۲۳۷). یه‌کیک له‌ گرنگترین کۆمه‌له‌ شیعره‌کانی *دوانزه‌ وانه‌ بۆ منالان* بووه (ره‌ئووف، ۲۰۱۷: ۶۷). له‌ دنیای شیعردا داگه‌رانی زۆری بۆ شیعری گۆران و هه‌ردی بووه و خۆی له‌م باره‌وه‌ وتوویه‌تی: «من شیعریکی هه‌ردی و گۆران به‌ هه‌موو دنیا ناده‌م» (سه‌جادی، ۲۰۱۷: ۸۵). ئەم شاعیره‌ بیر و ئەندیشه‌کانی به‌ قه‌باره‌ و فۆرمیکی دیاریکراو سنووردار ناکاته‌وه (ئه‌بووفه‌وز، ۲۰۱۷: ۱۰۱).

۲- بنه‌مای تیۆریک

له‌ زمان‌ناسیی ناسینیدا^۱ خواستن هه‌ر ته‌نیا نه‌به‌ستراوه‌ته‌وه به‌ هه‌ریمی زمانه‌وه، به‌لکوو ژیا‌نی رۆژانه و ته‌نانه‌ت به‌ستینی بیر و کرده‌وه‌ش ده‌گرێته‌وه (Lakoff & Johnson, 1980). له‌یکاف و جانسۆن ئەم بۆچوونه‌یان دژی تیۆریی باوی ئەنگلۆئه‌میریکی سه‌باره‌ت به‌ واتا هینا ئاراوه (لایکوف و جونسون، ۲۰۰۹: ۱۵). کووچش خواستنه‌ ئەده‌بییه‌کان به‌ شتیکی ناوازه و جیاواز له‌ ئەوه‌ی که خه‌لکی ئاسایی به‌ کاری ده‌هینن نازانێ (۱۳۹۳). به‌لکوو به‌ بۆچوونی ئەو خواستن له‌ ئەده‌بدا هه‌مان شته‌ که له‌ زاری خه‌لکی ئاساییدا ده‌بیستری، و شاعیران و ئەدیبان به‌ ده‌ستکاری و

¹ Cognitive Linguistics.

گۆرانکارییه کی ههستیارانوه بهرگیکی تازهی له بهر ده کهن و به ئامرازگه لیککی وه ک پهره پیدان،^۱ وردبوونهوه،^۲ پرسیار^۳ و تیکه ل کردن^۴ سه رله نوێ ئاراسته ی ده که نه وه (هه مان سه چاوه). له زمان ناسی ناسینیدا خواستن بریتیه له تیگه یشتنی ئیده یه ک یان به ستینیکی واتایی به پئی ئیده یان به ستینیکی واتایی تر. ئه م ئیده یان به ستینی واتاییه ده کری هه ر جوړه ئه زمونیکی مرؤف بیت. ئه زمونی که رهنگه له نیو مرؤفه کاندایا هوبه ش بی و بیته هوی به دی هینانی واتایا هوبه ش. هه ر به بوئه شه که زور جار له زمانگه لی جیاوازدا خواستنگه لیککی چون یه ک په ییدا ده بن (راسخ مهند، ۱۳۹۶: ۵۷). خواستنی واتایی دوو جه مسه ری ده ستپیک و مه به ست ده گرته وه. هه ری می ده ستپیک ماددیتر و فیزیکیتره، له حالیکدا هه ری می مه به ست واتایتتر و ده ره سه ستتره (کووچش، ۱۳۹۳: ۱۷). به تیگه یشتنی هه ری می ده ستپیک واتای هه ری می مه به ستیش ده رده که وی و خوینهر له رووی ئه و ئامازه و هیمگاهه له ده رکی ده کات (Lakoff & Johnson, 1980). سه رچاوه ی هه ندی خواستن له ده فی ئه ده بیدا ئه زمونی په یکه ری/جه سه تیه.

۲-۱- چه شه کانی خواستنی واتایی

له یکاف و جانسون خواستنی واتاییان به سه ر سی ده سه تا دابه ش کرد: پیکهاته یی،^۵ هه بوون ناسانه،^۶ و ئاراسته یی (14: 1980). له خواستنی پیکهاته ییدا، پیکهاته ی واتایه ک که له هه ری می ده ستپیکدا یه، له سه ر پیکهاته ی واتایه کی ده ره سه ت له هه ری می مه به ست رهنگ ده داته وه. واتایه ک له چوارچیه ی واتایه کی تردا سامان ده گری. ده توانین بلین هه ری می ده ستپیک پیکهاته یه ک ده سه پینته سه ر هه ری می مه به ست (کووچش، ۱۳۹۳: ۱۲۸). له خواستنی بوون ناسانه دا مرؤف به یارمه تیی ئه زمونی ماددی و فیزیکی خوی، گه لیک واتای ده ره سه تی و نه ناسراو به پئی شتانی ناسراو ده بینته وه و درکیان پی ده کات (Lakoff & Johnson, 1980: 52).

۲-۲- خواستنی ئاراسته یی

به بروای له یکاف و جانسون (14: 1980) خواستنی ئاراسته یی ئه وه یه که واتاکان به پئی «ئاراسته /لایه ن» ی فیزیکی و دا که وتیان له شویندا وه ک: ژوو/ژیر، ناو/ده ر، به ر/دوا، قوول/که م قوول و ناوه ندی/په راویزی ریک ده خات. ئه م بوچوونه یان له ویوه سه رچاوه ی گرتوو که جه سه تی مرؤف شوینمهند و شوینگره و کرده وه ی جه سه ته له گه ل ده ره وه ییدا پیوه ندی هه یه. لایه نگری خواستن یا خود ئاراسته یی بوونی خواستن له روانگه ی ئه وانه وه بریتیه له هه مبه ری ته وه ری-فیزیکی. هه ره ها پینان وایه هه لباردن و به کار هینانی زوره ی خواستنه ئاراسته ییه کان به خواستی مرؤف نییه، چونکه له ناخی ئه زمونگه لی تاکه که سی و فه ره نگه ی مرؤفدا ره گی دا کوتاوه، بویه ره نگه،

¹ Extending.

² Elaboration.

³ Questioning.

⁴ Combining.

⁵ Structural.

⁶ Ontological.

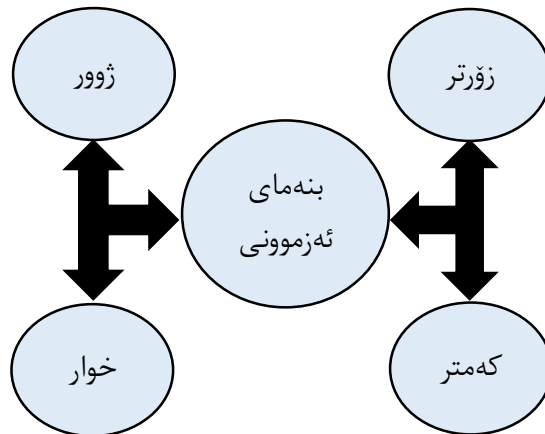
له گهل ئه وه شدا که چیه تیه کی مادی هاوبه شیان هه بی، به لام له فرههنگیکه وه بو فرههنگیکی تر جیاواز بن. بویه چند نمونهی سهره کییان بو خواستنی واتایی دیاری کردوه:

Happy is up; Sad is down. = غه م له خواره وه یه
وه کوو:

I'm feeling up; I'm feeling down.

Conscious is up; unconscious is down. = نااگایی له خواره وه یه
(Lakoff & Johnson, 1980: 14-15)

خواستنی ناراستهیی سامان ده به خشیتته دوو جوړ واتا؛ دهسته یه ک واتا گه لی ساکاری شوینین وه ک سهر/ژیر، که مرؤف راسته و خو له کار و کرده وهی رۆژانه پيدا ههستی ده کات. دهسته که ی تر واتا گه لیکن که به راشکاوی پیوه ندییه کیان به فیزیکی جهسته ی مرؤفه وه نییه، به لکوو ده گه رینه وه بو ئه زموونی رۆژانه ی مرؤف که له پیشینه ی فرههنگی مرؤفدا جینگه و پینگه یه کی گرینگه هه یه. ئه م واتا گه له سهر به ههریمی قه زاوه تگه لی زهینی، ههست و نهست و دادگه ری و شتانی له و چهشنه ن. ئه م چهشنه خواستنه ئه وه درده خه ن که به شیکه ی زور له واتا گه لی بنه رته ی و گرینگه مرؤف له سهر بنه مای خواستنگه لی شوینی ریک ده خرین که هه موو بو ئه زموونی فیزیکی و فرههنگی ئیمه مانان ده گه رینه وه و بو تیگه بشتنی چه مک و واتا که لکیان لی وه رده گرین. که و ابوو دوو به شی هه ر خواستنیکی ناراستهیی به س له ری بنه مای ئه زموونخوازان وه پیکه وه پیوه ندییان هه یه و هه ر ئه و بنه ما ئه زموونخوازان وه که له ئه نجامدا ده بیته هوی درک پی کرانی. به و پییه بنه مای ئه زموونی له خواستنیکی ناراسته ییدا وه ک له و نوینه دا پیشان دراوه، چه قی سهره کی و ناوه ندی خواستنه (Lakoff & Johnson, 1980: 18-19):

نوینه ی (۱): دهوری بنه مای ئه زموونی له خواستنی ناراسته ییدا

ئه م نوینه له و تیوریه دا به راشکاوی ناراسته که له نیو خواستنه کاندایه س پیته (لایکوف و جونسن، ۲۰۰۹: ۳۹). به بروای کووچش (۱۳۹۳) خواستنی ناراستهیی به پی جوړه کان تری خواستن بنیاتیکی واتایی دیاریکراوتر و ته سکت بو واتای مه بهست پیک ده هیته، و ئه رکی ناسینی ئه م جوړه خواستنه به دی هینانی هاوته ریبه و هاوتاهه نگی له کومه له واتا گه لی مه به ستدا یه. هه روه ها پی وایه که چاکتر و ابوو به م جوړه خواستنه بلین «خواستنی هاوته ریبه»، چونکه ئه م دهوره زورتر له گه لیدا ده گونجی (۴۰). خالیکی گرنگ که پیوسته ئامازه ی پی بکری، ئه وه یه که ئه م

دابه‌شکارییهی له‌یکاف و جانسون هه‌ندی ره‌خه‌ی لی‌گیراوه؛ وه‌ک ئه‌وه‌ی که سامان دان و ریک خستن له‌زاتی هه‌موو خواستنی‌کدا به‌دی ده‌کری، بنیاتی هه‌موو خواستنیکی واتایی گه‌یانندی مه‌به‌ست له‌هه‌ریمی ده‌ستپیکه‌وه بو هه‌ریمی مه‌به‌ست. ئەم بابەتە سەبارەت بە خواستنی ئاراسته‌ییه‌یش دروسته. (هاشمی، ۱۳۸۹: ۲۹)

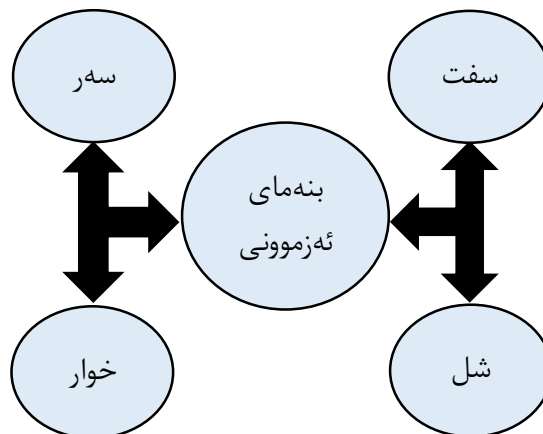
۲-۳- شیوازی لیکۆلینه‌وه و شی کردنه‌وه‌ی بابەت

کۆمه‌لگه‌ی ئاماری ئه‌م لیکۆلینه‌وه شیعره‌کانی عه‌بدوڵلا په‌شپوه که له‌دیوانه‌که‌ی چاپی سالی ۲۰۰۱ی هه‌ولیر وه‌گیراوه که هه‌شت کۆمه‌له‌ شیعری شه‌و نییه‌ خه‌وتان پیوه‌ نه‌بینم، رۆژ نییه‌ لیتان تووره‌ نه‌بم، شه‌ونامه‌ی شاعیریکی تینوو، سه‌ره‌تای براکوژی (۱) و (۲)، بتی شکاو، فرمیسک و زام، دوانزه‌ وانه‌ بو‌ منالان و کۆمه‌له‌ شیعریکی پرژ و بلاوی له‌ خو گرتوو. هونراوه‌کانی ئەم دیوانه‌ ئازاد و نوێ و له‌خوگری زۆر پسته‌ی ئاسایی و پرکاربردن و به‌شپوه‌ ئاخفتنی رۆژانه‌ی خه‌لکه‌وه‌ نزیکن و ده‌کری وه‌ک ده‌قیکی پیوه‌ر بو‌ دۆزینه‌وه‌ی خواستنی واتایی به‌گشتی و خواستنی ئاراسته‌یی به‌ تایه‌تی که‌لکی لی‌وه‌رگیردیت. دوا‌ی گه‌ران و پشکنینی کۆمه‌له‌ شیعره‌کان، ئەو ده‌قانه‌ی که‌ خواستنی ئاراسته‌ییان تیدا هاتوو دیاری کران و دوا‌یه‌ به‌ پتی هاوگرییان له‌گه‌ل دنیای واقع و فیزیکی شای کرانه‌ته‌وه‌.

۳- خواستنی ئاراسته‌یی له‌ شیعری عه‌بدوڵلا په‌شپودا

شیعری په‌شپوه‌ گه‌رچی زۆر له‌ قسه‌ی ئاسایی رۆژانه‌ی خه‌لک ده‌چی، لیورپژه‌ له‌ چه‌شنه‌کانی په‌وانبیزی وه‌ک خواستن و درکه‌ و خوازه‌ به‌ تایه‌ت ئه‌وه‌ی له‌ سروشت وه‌گیراوه. ئیستا به‌ پتی ئه‌وه‌ی که‌ خواستن له‌ ناخی زه‌ین و بیری مرۆفدا جیی گرتوو (Lakoff & Johnson, 1980) و خواستنی ئه‌ده‌بی هه‌مان خواستنی واتایی و ئاساییه‌ که‌ خراوته‌ قالبی چه‌ند سارسته‌ییکی زمانیه‌وه‌، ده‌په‌رژینه‌ سه‌ر لیکۆلینه‌وه‌ و شی کردنه‌وه‌ی خواستنی ئاراسته‌یی له‌ شیعری عه‌بدوڵلا په‌شپودا.

له‌ زمانێ کوردیدا دوو پیشگری «هه‌ل» و «دا» بو‌ خو‌یان به‌ده‌گه‌من نه‌بی نوینه‌ری ئاراسته‌ی سه‌ر و خوارن و نمونه‌یان له‌ زمانێ رۆژانه‌ و هه‌روه‌ها له‌ شیعری و ئه‌ده‌بیاتدا زۆره‌. وه‌کوو «داخستن»، «هه‌لپرووکان»، «هه‌لگه‌ران»، و ... که‌ له‌و نمونه‌نه‌ی ژیره‌وه‌دا ده‌بینین:

نوینه‌ی (۲): بنه‌مای ئەزموونی شل/سفت

کاتې ئه ندامیکې له ش شل و سست ده بېته وه، روو به خوار راده کشی. «ئه ژنۆ شل بوون» که واتای خاو بوونه وه و بئ هیز بوونی تیدایه، وه رز بوون و که وتنه تهنگانه و هیلاک بوونی لیوه ههست ده کری. دیسان هه ر له و شیعه دا به هه بوونی پیشگری «هه ل» له «هه لپرووکان» دا که خوی ناراسته ی به ره و سه ره وه ده گه یینی، نووسان و چه سپانی مانگ به تاقی ئه سمانه وه له ویناییه کی جوانی ناسانه ی ره وانبیزانه دا به زمانیکی خواستن ئامیز پیشان ده دات. هه ره ها وه کوو «هه لگه ران» که به ره و ژوور ره یشتن ده گه یینی و «هه لکردن» و «هه لگرتن» له م نمونه شیعرانه دا:

هاورپتم

هاتی... که هاتی... بارانی گوژته هینا
 بو هه لگه رانی به ره و خوړ په یژه ت هینا
 (په شیو، ۲۰۰۱: ۱۰۰)

که نامویی

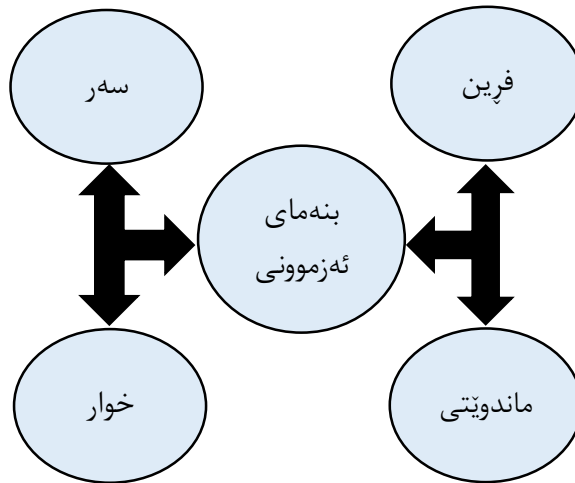
وه ک ره شه با هه لده کات
 و پیده شتی ئارامم ده بری
 که خه م
 وه کوو قه له ره شه
 له بهر ده رگه ی ژووره که مدا
 باله کانی ده کاته وه و له نگه ر ده گری
 من چوله که ی بالته زیوی
 خه مه کانی خو م هه لده گرم
 ده روم

(۵۳)

تووره مه بن له دوو که لی وشه کانم
 دوو که لی من په ره سیلکه یه که ماندوو
 له هیلانه ی ئاگروه بو دوور ده فری

(۱۱)

«دوو که ل» بو خوی هه میسه ریگاری به ره و ژوور ده گریته بهر و لایه ن نیشان ده دا. «ماندوو» به هوی بئ هیزییه وه که تووشی هاتوه، به ره و خوار ده کشی. «فرین» ناراسته یه کی ئاسویی و یان به ره و سه ره وه چوون ده نوینی که لی ره به هاتی سارپسته ی «بو دوور» ناراسته کی دیاری کراوه. که واته له گه ل واتای ماندویتیدا ده که ونه دوو لایه نی دژیه که وه.

نوێنه‌ی (۳): بنه‌مای ئەزموونی فرین/ماندویتی

فرین به‌ره و ژوور/دوور چوونه و ماندوو بوون به‌ره و خوار هاتن و رۆنیشتنه.

وه‌ره دَل پر ئەوا بین
 له ژپر په‌رده‌ی شه‌وا بین
 له چۆلی غه‌م هه‌لفرین
 دوور له تامی خه‌وا بین
 (په‌شیو، ۲۰۰۱: ۲۲۱)

به هاتنی «چۆل» و «هه‌لفرین» هاوسه‌نگیه‌ک له خواستنه ئاراسته‌یه‌که‌دا خولقاوه؛ «چۆل» خۆی ته‌نیا‌یی و په‌ستی پیشان ده‌دات، که‌چی «هه‌لفرین» ئاراسته‌ی پیچه‌وانه‌ی ئەو ده‌گه‌یی‌نی. چۆلی و ته‌نیا‌یی له پشته‌ی سه‌ره، نه‌ویستراوه؛ له حالیکدا که فرین و به‌رز بوونه‌وه ئاره‌زووی هه‌مووانه.

دوا ده‌نگ و باسم ئەمه‌یه:

من شیت ده‌بم

که شیتیش بووم

له ناو گه‌رمه‌ی ئاهه‌نگیکدا

شرینقه‌یه‌ک له تهرمی راستیی ده‌دهم و

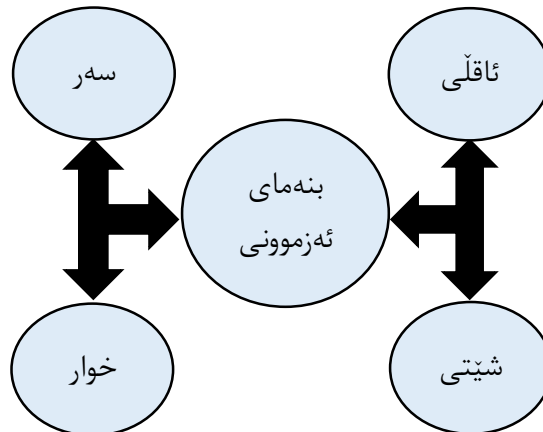
له‌سه‌ر پشته‌ی تاته‌شۆری چه‌پله‌کانتان

زیت و زیندووی ده‌که‌مه‌وه

(۱۱)

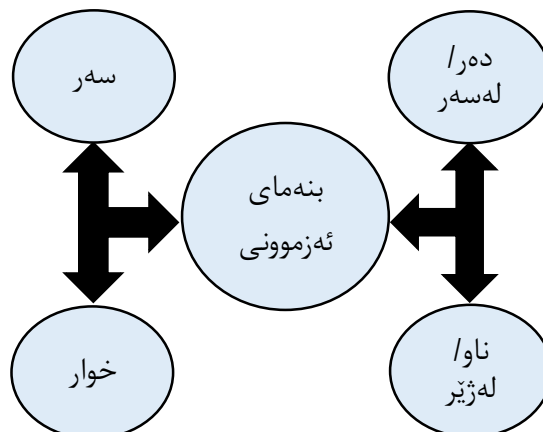
«شیتی» جووری له ده‌ست دانی هزر و ئاو‌هزه و به هاتنی ئەو حاله‌ته‌ مرۆف و ه‌کوو ئەوه وایه، به‌ره و خوار به‌رده‌بیته‌وه و رووه و نزمی دیت و له‌گه‌ل ئەوه‌شدا جینگه‌وپینگه‌ی کۆمه‌لایه‌تی نزم ده‌بیته‌وه؛ که‌واته شیتی رووه و خواره و هزر و ئاو‌هز رووه و سه‌روه‌یه. «گه‌رمه‌ی ئاهه‌نگ» که شتیکی ئینزاعی و نافیزیکیه، باری فیزیکیه‌ت و په‌هه‌ندی شوینی پی‌دراوه و «ناو» به واتای ده‌روونی بو ته‌رخان کراوه، که لایه‌نی به‌ره و قوولایی چوون پیشان ده‌دات. هه‌ره‌ها «له‌سه‌ر» که زۆر پرکاربرده لایه‌نی ژوور

ده‌نوینى و ئه‌ویش خواستنیکی ناراسته‌یه. «زیندوویتی» ده‌که‌وینته دژبه‌ری «مردوویتی»-یه‌وه و رووه‌و سه‌ره‌ویه. ئه‌میش وه‌کوو خواستنیکی ناراسته‌یی سه‌ر و ژیر ده‌نوینى.

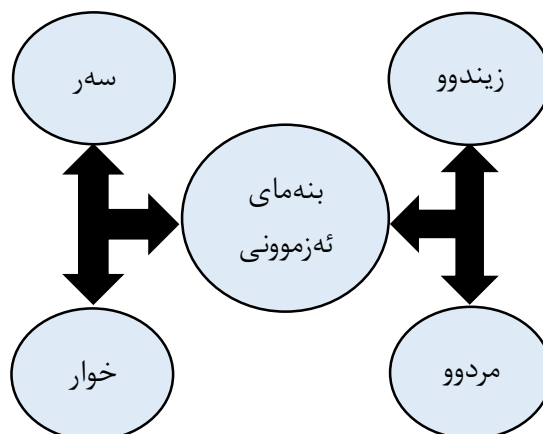
نوینەى (۴): بنه‌مای ئەزموونی ئاقلی/شییتی

شیت بوون به‌ره‌و خواره، واته‌ ئه‌وى شیت بی‌هزر و ئه‌قلی له‌ده‌ست داوه و رووه‌و نزمی و خواری دیت و ئاقلی به‌ره‌و سه‌ره‌ویه، واته‌ ئه‌وى ئاقل بیت له‌ سه‌ره و له‌ ناو کۆمه‌لگاشدا جیگه‌وپیگه‌ی به‌رز و به‌رێزه.

نوینەى (۵): بنه‌مای ئەزموونی ده‌ر/ناو

ده‌ر سه‌ر و ناو خواره، ئه‌وه‌ی له‌ ده‌روه‌ بی، واته‌ رووبه‌رووه و به‌ جوړی له‌ شوینیکی سه‌رت‌ره، ئه‌وه‌ش له‌ ناوه‌وه‌ بی، واته‌ له‌ خواره و له‌ قوولاییه.

نوینەى (۶): بنه‌مای ئەزموونی زیندوو/مردوو

ئهوهی زیندوو بی واته راوهستاوه و له لایه‌نی سه‌ره‌وه جی ده‌گری؛ که‌چی ئه‌وه‌ی مردوو، له ژیره‌وه‌یه و ده‌که‌وێته لایه‌نی خواره‌وه.

هه‌ر وشه‌یی

... وه‌ک دیمکه ئاوێکی بالدار

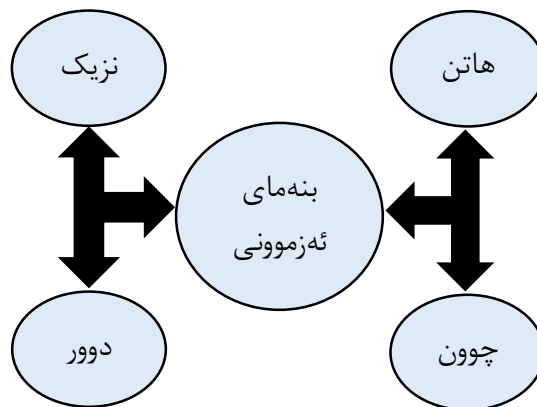
نه‌فری له بنکه‌یه که‌وه بو بنکه‌یی

چاکتر وایه ئه‌و وشه‌یه

چه‌کمه‌ی دوژمن بسرێته‌وه وه‌ک فلچه‌یی

(په‌شیو، ۲۰۰۱: ۱۹)

لارسته‌ی کرداری «وه‌ک فلچه‌ سرینه‌وه» هات‌و‌چۆ و ئه‌م لاو ئه‌و لا کردنی تیدا‌یه و خواستنیکی ئاراسته‌یه‌یه و به‌ نیه‌سه‌تی سووژه لایه‌نی دوور و نزیک ده‌گه‌یی، له هاتندا له سووژه نزیک ده‌بیتته‌وه و له‌ چووندا دوور ده‌که‌وێته‌وه.

نوێنه‌ی (۷): بنه‌مای ئه‌زموونی هاتن/چوون/دوور/نزیك

هاتن لایه‌نی به‌ره‌و سووژه‌ پيشان ده‌دات و چوون لایه‌نی پێچه‌وانه‌ی. که‌وابوو وه‌ کوو ئه‌وه وایه هاتن نزیکه و چوون دوور.

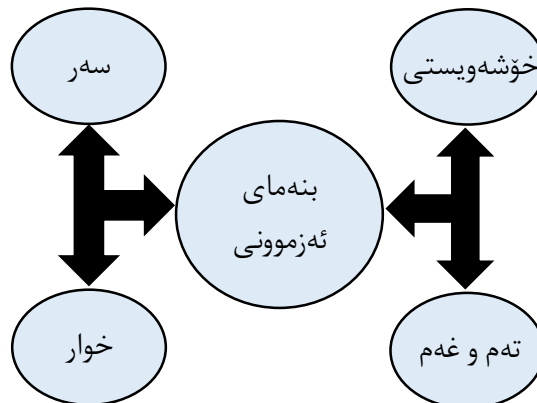
ناهیلیم ته‌م که‌مارۆی شاره‌که‌م بدات

تا هیچ نه‌بی

خۆشه‌ویستی خۆم تیم‌بگات

(په‌شیو، ۲۰۰۱: ۱۹)

«ته‌م» ناره‌حه‌تی و خه‌مگینی ده‌گه‌یی که‌ شتیکی ئینتراعی و ناماکییه و ئاراسته‌که‌ی خوار و ژیر و په‌ستییه. که‌چی خۆشه‌ویستی په‌یوه‌سته به‌ شادییه‌وه که‌ له‌یکاف و جانسون (1980: 14-15) جیگه‌ی سه‌ریان پینداوه.

نوێنه‌ی (۸): بنه‌مای ئه‌زموونی خۆشه‌ویستی/ته‌م و غه‌م

خۆشه‌ویستی دل‌بزوین و شادی‌هینه و له‌سه‌روهه جی ده‌گری، که‌چی ته‌م و غه‌م که دل و هه‌ناو
گیرۆده ده‌کات له ژیره‌وه جی ده‌گری. هه‌روه‌ها وه‌کوو:

ئه‌ی بارانی سالی نه‌هات
ئه‌گه‌ر هاتی ته‌نیا وه‌ره
ئه‌و بارانه‌ په‌ستم ده‌کا
که‌ ره‌شه‌بای له‌گه‌لا بی
(په‌شیو، ۲۰۰۱: ۲۴)

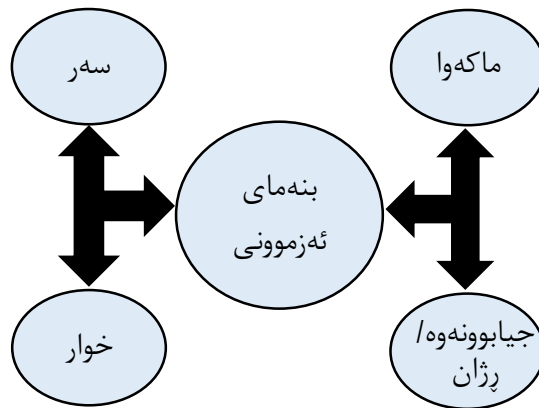
«په‌ست» لیره‌ به‌ واتای نار‌ه‌حه‌ت و دل‌گیر هاتووه و دژی خۆش‌حالی و شادمانییه. که‌وابوو له‌ ژیره‌وه
جی ده‌گری. دیسان وه‌ک له‌م شیعه‌دا ده‌بینری:

له‌ سایه‌ی ئیوه
وا ده‌ماریکم شاگه‌شکه‌ بووه
چونکه‌ ده‌ماری برای براوه
(۱۴۵)

«شادی و شاگه‌شکه‌ بوون» خۆشی‌هینه و هی‌مای به‌رزی و له‌سه‌روهه‌ بوونی تیدا زه‌قه، چونکه‌ مرۆف
که‌ شاد ده‌بی، ته‌نانه‌ت له‌ دنیای واقیعی‌شدا هه‌ل‌ده‌به‌زیت‌ه‌وه و به‌و شیوه‌ خۆش‌حالی ده‌نوینی.
به‌رامبه‌ره‌که‌ی له‌م شیعه‌دا «نه‌مان/برانی ده‌مار» هاتووه‌ که‌ مرۆف له‌ هه‌ست و نه‌ست ده‌خات و
به‌ره‌و لای مه‌رگی ده‌بات.

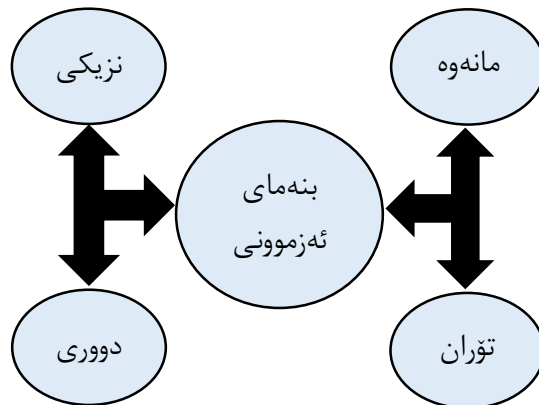
من خۆشه‌ویستیکم هه‌بوو
وه‌کوو دلۆپه‌ فرمیسکیک
له‌ گلینه‌ی چاوه‌کانما قه‌تیس ما‌بوو
له‌ رۆژیک‌ی به‌هاری سالی هه‌فتادا
له‌ چاوه‌کانم جیا بۆوه
له‌و رۆژه‌وه‌ تا‌کوو ئه‌مرۆ
من دیوانه‌ی ئه‌و دلۆپه‌ فرمیسکه‌ بی‌سه‌روشوینه‌م
من خۆشه‌ویستیکم هه‌بوو
وه‌کوو هه‌ناسه‌یه‌کی پاک
له‌ سییه‌کانما هیلانه‌ی خۆی چی کردبوو
وه‌ک بالنده‌ تۆرا و سییه‌کانمی به‌جی هیشته
(۲۱)

«جیا بوونه‌وه» بۆ فرمیسک لایه‌نی به‌ره‌و خوار بوونه‌وه و رژان ده‌گه‌یینی. ئینجا «بی‌سه‌روشوین
بوون»، دوور که‌وتنه‌وه‌ تا راده‌ی له‌به‌ر چاو گوم بوون نیشان ده‌دات، که‌ ناراسته‌ی به‌رده‌می دوور و
دوای هه‌ته‌ر کردنی چاو ده‌گریته‌وه. پیتی «له» دوای شت/شوین، هی‌ما بۆ ده‌روونی ئه‌و شت/شوینه
ده‌کات. که‌وابی «له‌ سییه‌کانما» واته‌ ناخ و قوولایی سی که‌ لایه‌نی به‌ره‌و خوار و قوولایی ده‌گه‌یینی.
ئنجا «تۆران و به‌جی هیشته‌ن» لایه‌نی رووبه‌رووی تیدا به‌دی ده‌کری.

نوێنه‌ی (۹): بنه‌مای ئەزموونی مانه‌وه/جیا‌بوونه‌وه

«مانه‌وه» شوینی تیدا مه‌به‌سته و جوړی وه‌ستانه؛ که‌چی «جیا‌بوونه‌وه» رو‌یشتن و به‌تایبه‌ت به نیه‌سه‌تی ئەس‌رین به‌ره‌و خوار بوونه‌وه‌یه.

نوێنه‌ی (۱۰): بنه‌مای ئەزموونی مانه‌وه/تۆران

«مانه‌وه» پیکه‌وه بوون و سازان و نزیکی‌یه‌تی ده‌گه‌یی‌نی و تۆران پشت هه‌ل‌کردن و رو‌یشتن و دووری نیشان ده‌دات. هه‌روه‌ها وه‌کوو:

دلی من چه‌شنی وا‌گۆنی قیتاریکه
هه‌زار و یه‌ک وێستگه‌ی هه‌یه
له هه‌ر یه‌کی له‌و وێستگانه‌ رابوه‌ستی
رێ‌بواریک به‌ جیی ده‌هیلئ
رێ‌بواریک خۆی تیده‌په‌ستی
به‌لام...

رێ‌بواریکی په‌ستی تیا‌یه
دانا‌به‌زئ

...

ئهم رێ‌بواره به‌ دوا‌ی ناوی خۆیدا وێله
(په‌شیو، ۲۰۰۱: ۳۵)

نووکى ڕمه‌کانتان تیژ کهن
 خه‌نجه‌ره‌کانتان سواری هه‌سان کهن
 سه‌راپای له‌شم بکه‌نه‌ کیلگه‌ی برین
 (۲۲)

«سوار کردن» به‌ واتا به‌رز کردنه‌وه‌ لایه‌نی به‌رزایی و ڕاوه‌ستاوی ده‌گه‌یی‌نێ. «سه‌راپا»ش دوو لایه‌نی لای ژوور و لای خواری تیدا هه‌ست ده‌کری.

دره‌خته‌کانی فه‌رۆنیـژ
 وه‌کوو کیژه‌کووردی لادی
 شه‌رم ده‌که‌ن ڕووت بینه‌وه
 هه‌ر چه‌ند هه‌وای پاییزیشیان به‌ سه‌ردا دی

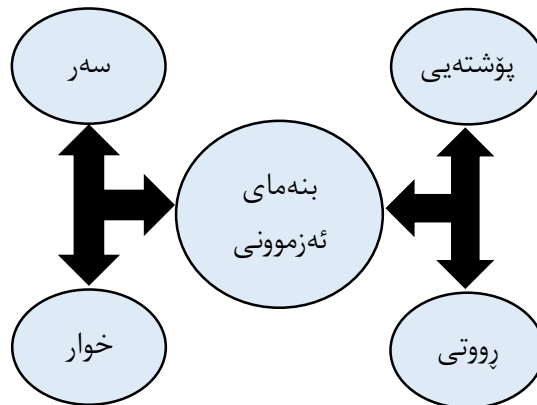
...

ئه‌ی نیرگزه‌ کیویله‌که

...

بو به‌ر تیشکی چرای کزی
 هه‌موو باخه‌ نه‌ینییه‌کانت بردم
 کام سووچ تاریک و نووته‌که
 له‌وی خۆمان کرد به‌ چرا و تیا داگیرساین
 (هه‌مان: ۲۶)

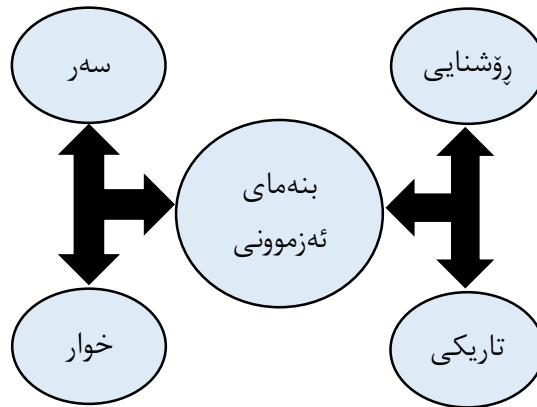
«ڕووت بوونه‌وه» بو دره‌خت وینایه‌ک له‌ سه‌روه‌وه‌ بو خوار هه‌له‌وه‌رینی گه‌لاکان دینیتته‌ پیش چاو؛ به‌و پێیه‌ ناراسته‌ی سه‌ر بو خواری تیدا‌یه. به‌رامبه‌ره‌که‌ی ده‌بیتته «پۆشته بوون» که‌ ده‌که‌وێته‌ سه‌ر و ڕووت بوونه‌وه‌ ده‌که‌وێته‌ ژێره‌وه.

نوێنه‌ی (۱۱): بنه‌مای ئەزموونی پۆشته بوون/ڕووت بوون

بو دره‌خت پۆشته‌یی به‌ مانای هه‌بوونی پۆشاکێ گه‌لاکانیه‌، واته‌ گه‌لاکانی له‌سه‌روه‌وه‌ و ڕووتی به‌ واتای هه‌له‌وه‌رینی ئه‌و به‌رگه‌یه. ئه‌گه‌ر ئه‌م واتایه‌ بگوازینه‌وه‌ بو ناو کۆمه‌لگا پۆشته بوون جیگایه‌کی به‌رز ده‌گری و ڕیزی له‌گه‌لدا‌یه، که‌چی ڕووتی شه‌رمه‌زاری و سه‌رشۆری لێوه‌ په‌یدا ده‌بی. هه‌روه‌ها له‌م کۆپله‌یه‌دا «کزی» ناراسته‌ی به‌ره‌و گۆشه‌ خزان و جه‌م بوونه‌وه‌ ده‌گه‌ینی و دژی «سه‌ربه‌زی»یه‌ که‌ هه‌ستان و ڕاوه‌ستان و گه‌شانه‌وه‌ ده‌نوێنی.

«تاریک و نووتهک»یش که نهبوونی روشنایی و نووره، پهستییه و له خوارهوه هه‌لده کهوئ، کهچی «نوور و روشنایی» له سه‌ره‌وه‌یه. بهم شیوه شاعیر وینایه‌ک به دوو لایه‌نی دژی‌ه‌کی روشنایی/ژوور و تاریکی/ژیری خولقاندووه.

نوینە‌ی (۱۲): بنه‌مای ئەزموونی روشنایی/تاریکی

ئە‌گەر ئە‌مجاره بێ‌مه‌وه

...

له باتیی مۆم داده گیرسینم ئە‌نگوستم

گر بهر ده‌دهم له گلینه‌ی چاوه‌کانم

له ساواترین هه‌لبه‌ستم

ئە‌گەر ئە‌مجاره بێ‌مه‌وه

هەر بێ‌شکه‌یه‌کم بێ‌ته‌ری

به شینه‌یی

به سه‌ریا ده‌نووشتی‌مه‌وه

(په‌شیو، ۲۰۰۱: ۴۴)

«هاتنه‌وه» دژی کۆچ و رویشتنه و ده‌چیته‌وه سه‌ر ئە‌زموونی دووری/نزیکیی که باسمان کرد. به‌لام لێ‌ره «نووشتانه‌وه» هاتووه که ئاراسته‌ی چه‌مانه‌وه و به‌ره‌و خوار بوونه‌وه‌ی تیدایه و بنه‌مای فیزیکی‌یه که‌شی ئاراسته‌ی رووه‌و خوار نیشان ده‌دات و دژی «(قیت) راوه‌ستان» و به‌رز بوونه‌وه‌یه.

دوو به‌تلی شه‌و راشکاوه

بنوو کۆر په‌م

هانێ له‌په‌م سه‌ری پێ‌که

...

چاوه‌پێ‌یی من مه‌که

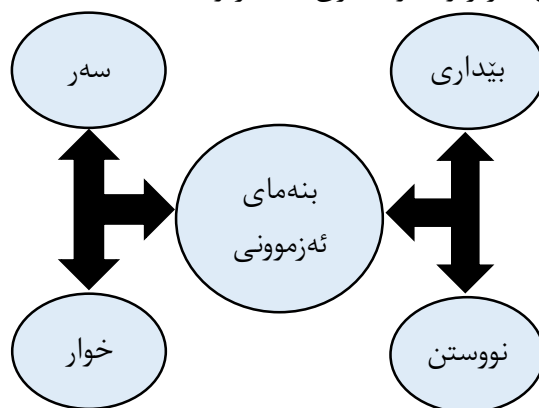
ئە‌مشه‌و

من ئیشکت ده‌گرم

نانووم

(۶۸)

«نووستن» ئەمانی بەشی له ههست و خوستی مرۆفه و خا و بوونهوه و ناوشیاری و بی ئاگایی تیدایه. بهرامبهه که ی ده بیته «بیداری» و «نه نووستن» که هه موو ههست و خوستیکی مرۆف له جیی خۆیدایه، که واته نووستن له ژیره وهیه و بیداری له سه ره وه.

نوێنه ی (۱۳): بنه مای ئه زموونی بیداری/نووستن

هه ره وه ها وه کوو ئه م نموونه ی خواره وه:

ئیمه وه ک ده خه وین
 جار هه یه ده خه وین
 ده خه وین وه ک شوانی دوای شه وین
 به لام له خه ویشا
 به پیوه وین
 به پیوه وین ناکه وین
 (په شیو، ۲۰۰۱: ۴۸)

لیره بیداری و نووستن له بهرامبهه یه که دا پیشان دراون، خه وتن ناراسته ی لار بوونه وه و راکشان و به ره و نزمی چوونی تیدایه، که چی بیدار بوون ناراسته ی راوه ستان و قیت و قنجی و به رزیی تیدایه. له دنیای فیزیکی شدا ئه وی نووستی، ئه گه ریش رانه کشایی، ههست و هۆشی وریا نییه، که وایی به جوړی لایه نی نزمی و له ژیره وه بوونی تیدا ههست ده کری؛ به لام ئه وی وریا بی و نه خه وتبی، به پیوه یه، راوه ستاوه و که واته له سه ره وه یه. دیسانه که به وینه ی ئه م شیعه:

ههستن مه نوون

...

خۆ به هاری نه وهت و یه ک
 تا گه وه کان نه هاتنه وه
 زیره و قیژه شمان چرین بوو
 تا گه وه کان نه هاتنه وه
 هه لدێرانی شمان فرین بوو
 (۱۴۶)

«ههستان و نووستن» پیشتر باسمان کردن که به‌رز و نزمی ده‌گه‌یینی. به‌لام «هه‌لدیران» و «فرین» دوو لایه‌نی دژیه‌ک ده‌نویین که هه‌لدیران روو له خوار کردن و به‌ربوونه‌وهیه، که‌چی فرین به‌ره و ئاسمان هه‌لکشان و به‌رز بوونه‌وهیه.

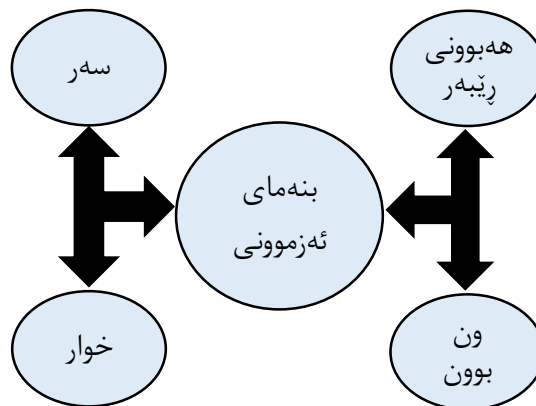
ته‌نیایی کارمامزیک بوو
راوکه‌ریک هات و ته‌قه‌ی لی کرد
هه‌نگاوه‌کانم نایگه‌نی
(۷۳)

ههم «ته‌قه لی کردن» و ههم «پیرانه‌گه‌یشتن» هاوکات ئاراسته‌ی به‌توندی به‌ره و پیشه‌وه رویشتن و دوور که‌وتنه‌وه پیشان ده‌دن. هه‌روه‌ها بو ئه‌م واتایه وه‌کوو:

شه‌مه‌نده‌فر
وه‌ک ماریکی سه‌رادوونراو
گینگلی ده‌دا و ده‌یفیشکاند
(۷۷)

ئه‌گه‌ر له‌ دارستانیکی چ‌ردا ون بم
ئه‌گه‌ر له‌ ناو زه‌ریایه‌کی گلارادا
که‌شتیم تووشی گئزه‌نیک بی و سه‌راوبن بم
ترسم نییه
تا چاوی تو کۆمپه‌سم بی، ریبه‌رم بی
(۷۶)

«ون بوون» فهوتان و نه‌مان ده‌گه‌یینی و کیشه‌ساز و کاره‌سات‌باره، که‌چی «هه‌بوونی ریبه‌ر» پیشگری له‌و کیشه و کاره‌ساته‌ ده‌کات و مانه‌وه له‌سه‌ر بارودۆخی دروست و شیوا دابین ده‌کات؛ که‌وابی هه‌بوونی ریبه‌ر چاکه و له‌سه‌ره‌وه‌یه و ون بوون مه‌ترسیداره و ده‌که‌وئته‌ خوارپوه.

نوئینه‌ی (۱۴): بنه‌مای ئه‌زموونی هه‌بوونی ریبه‌ر/ون بوون

ئه‌یانه‌وی
وشه‌کانمان

کۆت و زنجیر بۆ پێیان بئ
 سایه‌ی سێداره جێیان بئ
 ئەیانسه‌وی
 وشه‌کانمان
 بئ‌ده‌نگ بکه‌ون به‌ روودا
 وه‌ک‌ه‌زه‌تی سمایل که‌وت
 له‌ ژێر ره‌حمه‌تی چه‌قۆدا
 (په‌شیو، ۲۰۰۱: ۱۰۳-۱۰۴)

«به‌ روودا که‌وتن» هێمايه بۆ هه‌لدێران و نوشست هێنان و ناراسته‌ی به‌ره‌و ژێر بوونه‌وه‌ نیشان ده‌دات. له‌ بیر و ئەندیشه‌ی مرۆفدا نوشست هێنان په‌سته و له‌ خواره‌وه‌یه و خالێکی نه‌رێنیه. به‌رامبه‌ره‌که‌ی «سه‌رکه‌وتن» ه‌که‌ ده‌که‌وتته‌ سه‌ره‌وه‌.

خه‌نجه‌ر نیشه‌ سه‌ر گه‌ردنم
 لێیان پرسیم ناوی چیه‌ خۆشه‌ویستم

...

چاویان کۆلیم
 سه‌ریان بریم

...

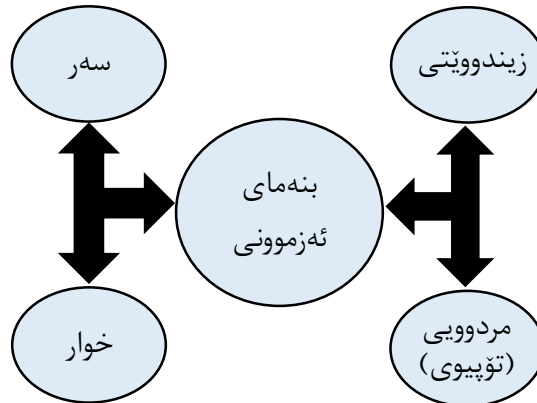
هه‌ر نه‌مردم
 پیتی ناویکی سه‌ربراو
 نه‌خشه‌ی ولاتیکه‌ی دزراو
 تیکه‌لاو بوون وه‌ک‌ تان و پۆ
 یه‌کالا یان نه‌کرده‌وه
 هه‌ر چه‌ند په‌نجه‌یان تی‌وه‌ردا
 (۳۰)

دیسانه‌وه «سه‌ر» خۆی نوینه‌ری لای ژوووه‌ و به‌رانبه‌ره‌که‌ی ده‌بیته «پایین و لای خواروو». «تان و پۆ» ش پیکه‌وه خواستنیکی ناراسته‌یی لیکدراون و یه‌کجه‌ی دوو لا نیشان ده‌ده‌ن. «یه‌کالا کردنه‌وه» ش کاریکه‌ که‌ ناراسته‌ی تیدا هه‌ست ده‌کری؛ چونکه‌ تیکدانی شتیک له‌ سه‌ردا بۆ ژێر یا خۆ به‌پێچه‌وانه‌وه له‌ ژێردا بۆ سه‌ر ده‌گه‌یی و له‌ هه‌ر دوو حاڵدا ناراسته‌یه.

ئهی قالی!

نیاندرتال بووم کاتی پێی خۆم نایه‌ دنیا
 به‌ چاوی خۆم چاخی هه‌موو پێغه‌مبه‌ره‌کانم دیوه
 کاروانی میژووی شه‌رمه‌زار
 به‌ سه‌ر ناوچه‌وانی مندا تپه‌ریوه
 که‌چی هیشتا ئۆفیسه‌ ده‌جاله‌کانی ئەم چاخه‌ ویژدان تۆپیوه
 له‌ ده‌فته‌ری زیندووواندا ناوی منیان نه‌نووسیوه
 (۳۱)

«نیاندرتال» دیاره مروّقی کهونینه بوون که له کوردستاندا له ئەشکهوتی شانهدەر ئیسک و پرووسکیان دۆزراوه تەوه؛ ئەم ناوه له بەستینی خواستنی ئاراسته‌ییدا رابردوو/پشتی سەر پیشان دەدات. «میزوو»ش که شتیکی واتاییه به رازه‌یه‌کی جوان له قالبی خواستنیکی کیناییدا هه‌ست و نه‌ستی بو دابین کراوه و به شهرمه‌زار وه‌سف کراوه که سەر شوّری و له دنیای فیزیکدا رووه و خوار بوون ده‌گه‌یینی. وشه‌ی «تۆپیو»یش که بو سه‌قته بوونی هه‌ندی گیاندار به‌کار دیت، که‌وتن و هه‌ره‌س هینان و به‌ره‌و خوار بوونه‌وه نیشان دەدات. که‌چی «زیندوویتی» هه‌لسان و به‌رزی و به‌- پیوه‌بوون ده‌گه‌یینی که پیکه‌وه جه‌سه‌ریکی دژیه‌کی ئاراسته‌یی پیکه‌هه‌ینن.

نوێنه‌ی (۱۵): بنه‌مای ئەزموونی زیندوویتی/مردووپی (تۆپیوی)

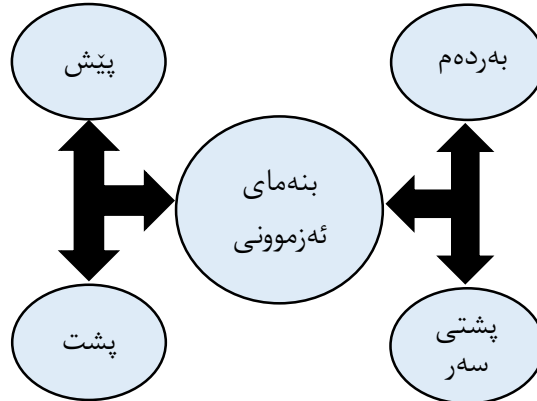
بآلنده‌یه‌ک بووم شه‌که‌ت و ته‌نیا
 بآلیکم کۆچ بوو بآلیک راپه‌رین
 (په‌شێو، ۲۰۰۱: ۱۴۹)

«شه‌که‌تی» و «ته‌نیاپی» که له‌و حاله‌دا مروّف پیوستی به‌ راکشان و سانه‌وه هه‌یه، له‌ خوارپیه و «کۆچ و راپه‌رین» هه‌ستانه‌وه و رویشتن و سه‌ره‌ل‌دان و به‌رز بوونه‌وه ده‌گه‌یینی.

که‌ زریزه‌ی به‌فیری زیوین
 ئاسمان و زه‌مین لیک‌ده‌دووری
 له‌گه‌ل به‌فرا تۆش ده‌باریت
 ...
 ده‌چمه‌ ناو واگۆنی میترو
 تۆ وه‌ک رینگه‌ی گه‌رانه‌وه‌م له‌ به‌رده‌ممای
 شه‌قام ده‌بیرم
 وه‌ک سه‌به‌ری چیشته‌نگاویکی دره‌نگم
 تۆ له‌ ته‌کمای
 جار جار خۆمت لئ و ن ده‌که‌م
 که‌چی له‌په‌ر وه‌ک روژنامه
 له‌ ناو ده‌ستمای

(۳۲)

«بارین» چ باران چ به فر له سهرهوه بو خواره و ناراستهیه کی تیدایه. «ریگه ی گه رانه وه» ش هیلکی ئاسویی له رووبه رووی مرۆقه وه پیشان ده دات که ناراسته ی به ره و روویه. ههروه ها «له بهر ده مدا بوون». «له ته کدا بوون» لایه نی پال ده ست و که نار ده گه یینی. «ون کردن» شارنده وه و له بهر چاودا نه مانه که کاتی شته که پهیدا ده بی، ده که ویتته خالی به رانه به ریه وه که به رده سته.

نوینه ی (۱۶): بنه مای ئه زموونی ون بوون (پشته سهر)/له بهر ده سته دا بوون (به رده م)

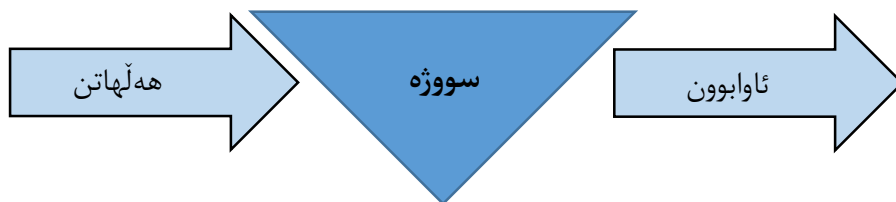
کاتی که س/اشتی له به رده مه، واته له لایه نی رووبه رووی مرۆقه، به لام که ون بوو وه کوو ئه وه یه بکه ویتته پشتی سهره وه که نابیندری و دیار نییه. به م شیوه خواستنیکی ناراسته یی دژیه ک پیکدی.

من ده مه وی تو نه مر بیت
 من ده مه وی ئیواره یه ک
 له گه ل هه ورا بیارییت و ته واو نه بیت
 من ده مه وی سپیده یه ک
 له گه ل رۆژا بۆم هه لبییت و ئاوا نه بیت
 به لام سه د ئاخ
 من پووشکین نیم

...

من چلیکی به ژن چه ماوه ی شه نگه بیم
 (په شیو، ۲۰۰۱: ۳۷)

«بارین» پیشتر باسما ن کرد. به لام «هه له اتن» و «ئاوا بوون» دوو خواستنی ناراسته یی دژیه کن که لیته بو واتای ده رکه وتن و له بهر چا و نه مان هاتووه. هه له اتن لایه نی به ره و رووی سووژه هاتنه و ئاوا بوون به پیچه وانوه دژی ئه و لا رۆبشته؛ به وینه ی ئه م دوو هیله:

«به ژن» له زمانی کوردیدا خۆی نوینه ری راست و بهرز بوونه؛ به لام لیته وه سفی «چه ماوه» خراوه ته شوینی و دراوه ته پال شه نگه بی که به هه ردووکیانوه حاله تی شو بوونه وه و لار بوونه وه ی پی ده دن و لایه نی به ره و خوار دا هاتنه وه ده گه یینن.

ئەگەر ئەمجاره بێمهوه
بهانیان
وهک بهرخۆلهیهکی ساوا

...

تل دهخۆم و گیایهکی تفت و تال تیر تیر دهجووم

...

ئەگەر ئەمجاره بێمهوه
وهک سمۆره
به دارگوپزه بهرزه کانا هه لده گه پریم
وهک په له هه ورکی نهوی
به سهر کینگه سهوزه کانا دهخولیمهوه
وهک شهنگه بی
به سهر چهما
به سهر گشت زنازه کانی
که نارا
ده چه میمهوه
(په شیو، ۲۰۰۱: ۴۳)

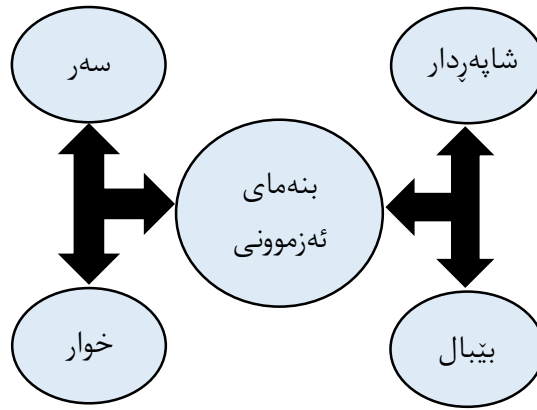
«تل خواردن» وه کوو خولانهوهی عهقره بهی سهعات لایهنی تیدایه، بهس رهنگه به پیچه وانهی سووری سهعات بیتن. «هه لگه ران» راسته وخۆ به رهو سهروهو چوونه و لایهنی سهر نیشان ده دات. «دارگوپزه بهرزه کان»، ئاراسته ی به رهو ژوور/ئاسمان نیشان ده دات. «په له هه ورکی نهوی» ئه وهیه که به رهو خوار هاتوووه و نزم بوته وه که زۆرتر رهنگی ره شه و په یامی ئه وهی تیدایه که باری قورسه و باران که نیشانه ی پیت و به ره که ته، ده بارینی. شهنگه بی و چه مانه وه که ی پیشتر باسمان کرد.

ئەگەر ئەمجاره بێمهوه
سه رنج ده دم
زه رنه قووته چون بال ده گری

...

جوگه له کان له کوپوه دین
بو کوئی ده چن؟
ئەگەر ئەمجاره بێمهوه
زمانی گر ده هینمهوه
بو لاله کان
شاپه ری گر ده هینمهوه
بو فرنده بی باله کان
(۴۳)

«بال گرتن» دیاره هه مان فرین و به رهو سهروهو چوونه. «هاتن و چوون» ییش پیشتر ئاماژه مان پی کرد. «شاپه ر» که ره سه ی فرین و به رز بوونه وه و به رهو لایهنی سهر چوونه؛ دژه که یشی هاتوووه له سارسته ی «فرنده بی باله کان» دا، که چوون بالیان نییه ناتوانن بفرن و هه ر له سهر زهوین و به رز نابنه وه.

نوینەیی (۱۷): بنه‌مای ئەزموونی هه‌بوونی شاپه‌ر/نه‌بوونی بآل

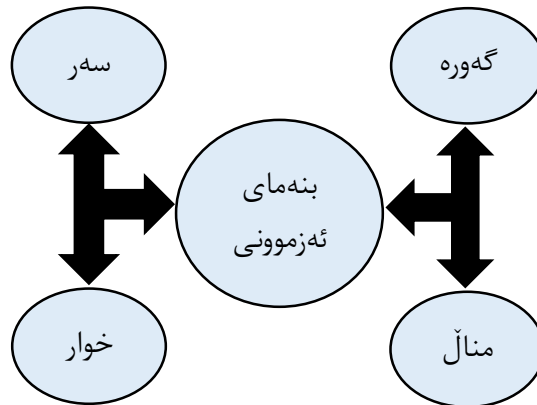
له باری جیهانی داكهوتی دهره‌وه‌شه‌وه ئەوهی په‌ر و بآل و به‌تایه‌ت شاپه‌ری هه‌بی، ده‌توانی به‌رز به‌رز به‌فری؛ كه‌چی ئەوهی بآلی نه‌بی، نه‌ویی و ناتوانی به‌رز به‌بیته‌وه و له خواره.

ئهی دایه گیان!
له یادمه كه منال بووم
ئەشقی تامی تفت و تال بووم

...

ئێستا گه‌وره‌م و منال نیم ئەشقی ئەشقی تامی تفت و تال بووم
(په‌شیو، ۲۰۰۱: ۴۵)

لهم كۆپله‌یه‌دا دوو جه‌مسهری «گه‌وره» و «منال» بوون هاتوو كه سهر و ژیر ده‌نوینتی و لایه‌نی تیدایه.

نوینەیی (۱۸): بنه‌مای ئەزموونی گه‌وره/منال

مرۆقی به‌ ته‌مه‌ن گه‌وره له سه‌رت‌ره‌وه‌یه و منال له خواره‌وه‌یه. كه‌وا‌نی گه‌وره‌یی له لای ژوو‌روه و بچوو‌کی/منال بوون له لای ژیره‌وه‌یه.

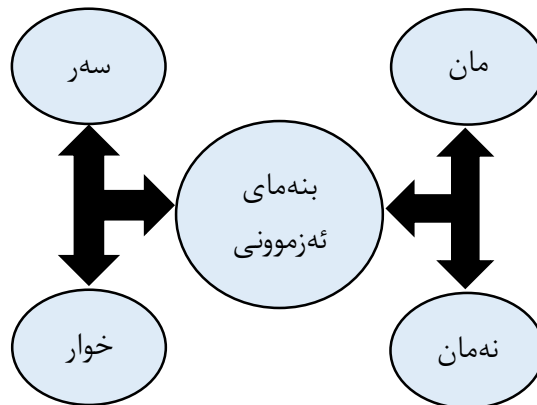
فلیمه‌كه تراژیدیا بوو
ناوه‌رۆکی مان و نه‌مان
له ناو جه‌رگه‌ی تاریکیدا
ملوینه‌ها داده‌گیرسان
پالسه‌وانی فلیمه‌كه

له گهل كزه‌ی زه‌رده‌په‌را
تیش‌وو‌ی هه‌لگه‌رت
رابرد به ناو دلی تاری شه‌وی كه‌را

...

كه‌چی له پر خه‌نجه‌ری خو‌ی پشتی پینكا
(په‌شپو، ۲۰۰۱: ۴۶)

له دپیری یه كه‌مدا «مان و نه‌مان» ده‌بینین كه‌ جه‌مسهری دوو لایه‌نی خوار و ژوورن. ئەوی مابئ واته زیندوو و له سه‌ره‌وه‌یه، ئەوه‌ش نه‌مابئ، مردوو و به‌ره و خوار كوچی كردوو.

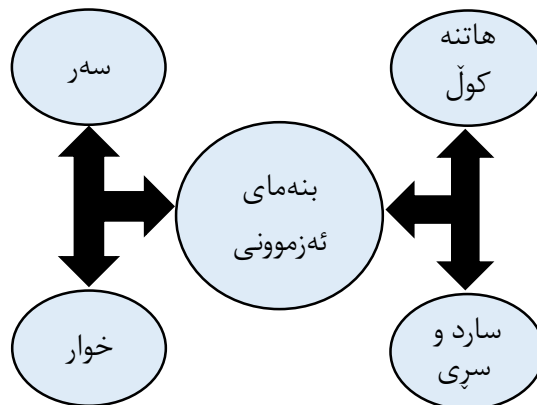
نوینە‌ی (۱۹): بنه‌مای ئەزموونی مان/نه‌مان

هه‌ر له و كو‌پله‌یه‌دا خواستنیکی ئاراسته‌ییی تر هه‌یه، له «خه‌نجه‌ر پشت پینكان» دا، چونكه‌ ئەو كاره به‌ره و شتی رو‌یشتنی تیدایه.

من چیا‌ییم

ختوو كه‌یه ك وه ك گر خوینم دینیتته كو‌ل
ده‌بینم تۆش سارد و س‌ری
(۴۸)

«هاتنه كو‌ل» بی گومان به‌ره و ژوور هاتنی تیدایه و خو‌ی لای سه‌رووه، كه‌چی «سارد و س‌ری» به‌ره و خوار كشانه و دژی ئەوه.

نوینە‌ی (۲۰): بنه‌مای ئەزموونی هاتنه كو‌ل/سارد و س‌ری

شتی که له پلهی کولاندایه، دپته سهر و قول دهدات؛ کهچی ئهوی سارد بی له نزماییدایه و کش و ماته.

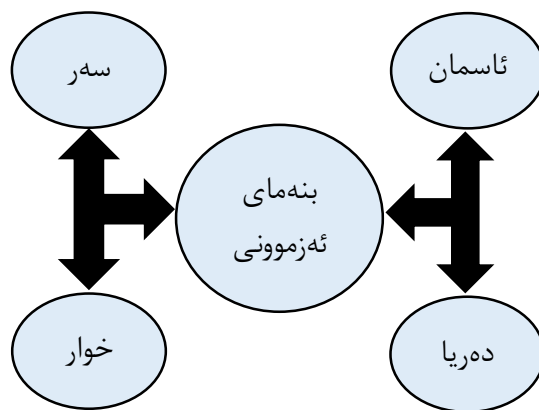
خهوم نایئ

ده ترسم — برۆم ونت کهم
 رۆژانمان ئهوانه ی ماون
 به په نجه ده ژمی دردی
 چند دلۆپه شه ونمیکي بهر هه تاون

...

بوو گیانه بیر له ده ریابه ک بکه وه
 که هینده ی چاوی خۆت مه نگ بی
 بیر له ئاسمانیک بکه وه
 هینده ی ژانی من بی دهنگ بی
 (په شیو، ۲۰۰۱: ۴۹)

له م شیعره دا «خه و نه هاتن» نیشانه ی وریا بوون و له سهر هه ست بوونه که وه ک پیشتر لیکماندایه وه ناراسته ی به ره و ژوور ده نوینی؛ «ون کردن» نیشانه ی له سهر هه ست نه بوون و غافل بوونه و دژی ئه وه. «دلۆپه شه ونمی بهر هه تاو»، به هۆی ئه وه ی که توانه وه و رۆچوونی به دواوه یه، لایه نی به ره و خوار ده گه یینی. «نووستن» یش پیشتر باسی کرا. دوو جه مسه ری ناراسته نوینی دژیه کی تر له م شیعره دا ئاسمان و ده ریان. که یه که میان لای سه روو ده گه یینی و ئه وی تر لای ژیر.

نوینه ی (۲۱): بنه مای ئه زموونی ئاسمان/ده ریا

له دنیا ی فیزیکی ده ره وه شدا سه باره ت به مرۆف ئاسمان له سه ره وه یه و ده ریا له خوار. هه ره وه ها وه ک له م شیعره دا هاتووه:

ده توانین وابکه یین

ده ریای هار، وه ک ئاسمان هیمن بی
 ئاسمانیش وه ک ده ریا بی بن بی
 (په شیو، ۲۰۰۱: ۷۰)

گفتت دامی

وینهی ئهوانهم نیشان دهی

که مۆم ئاسا

له شهوگاری ژینتا ههلبوون

(۵۰)

«مۆم» که هه لده کرێ گر و رۆشناییه که ی به ره و سه ره وه ده کشی و بهرز ده بیته وه؛ بهرام به ره که ی «تاریکی» یه له وشه ی «شهوگار» دا که دژی رۆشناییه و له خواره وه جی ده گری.

زستانی پار له گه لما بووی

له م شاره دا

...

تا چلووره

به گوپسوانه و دره خته وه سه وز ده بوو

(۵۱)

«چلووره» حاله تی شوپ بوونه وه و به ره و خوار هاتنی تیدا به دی ده کرێ، «گوپسوانه» و «دره خت» و هه ره ها «سه وز بوون» یش به رزی و به ره و ژوو هه لکشان که دوو لایه نی بهرام به ری یه کترن، پیشان ده ده ن.

له و رۆژه وه له گه لمانیت

سبه ینان خور دره نگ هه لدی

ئه ستیره کان چاوی دایکی شه هیدان

کز ده سووتین

(۵۴)

«له گه لدا بوون» هاوئاسۆبی و له که ناردا بوون ده گه یینی و هیلکی ئاسۆبی ده ست نیشان ده کات؛ ئیستا لی ره نه ری کراره ته وه و بووه به «له گه لدا نه بوون». «هه له اتنی خور» بهرز بوونه وه یه؛ به لام ئه میش نه ری کراره و بووه به «دره نگ هه له اتن»، به لام هه ر هیله ئاراسته ییه که ی تیدا یه. که وا بوو ده بیته دوو لایه نی دژیه کی له گه لدا نه بوون و هه له اتن (بهرز بوونه وه) ی خور.

چاوه ریتم

ده گه ریته وه سویند ده خوم

...

هه موو رۆژی

له گه ل سپیده ی به یانا

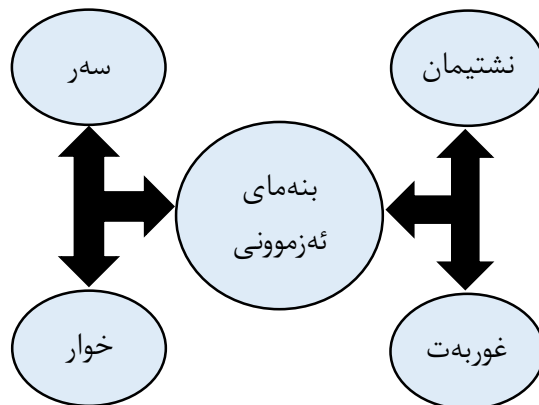
به ره و ئاسۆ له دوو ده ده م ده زووی نیگام

(۵۵)

«گه رانه وه» گرته به ری ئاراسته ی هاتن به ره و قسه که ره. «به ره و ئاسۆ رۆیشتن» یا نیشان دانی لایه نی رووبه روو رۆیشتنی تیدا یه و به م شیوه دوو لایه نی دژیه ک له م پارچه شیعره دا پیکهاتوووه.

دلته‌نگ مه‌به
 رۆژێک دادی ده‌چیتسه‌وه
 که چوویته‌وه‌ش
 نیشتمان له‌ ریشه‌را هه‌لده‌که‌نی
 (۶۲)

لێره‌دا «نیشتمان» لایه‌نی به‌ره‌و پێشی بۆ ته‌رخان کراوه، و ئه‌وی له‌ نیشتمان نییه، ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ لای که‌ ئه‌م واتایه‌ له‌ رسته‌ی «ده‌لته‌نگ مه‌به‌ ده‌چیته‌وه» دا هه‌ست ده‌کری. که‌وابێ دوو ناراسته‌ هه‌ن که‌ به‌ره‌و رووی یه‌ک تر دین و نیشتمان له‌ سه‌ره‌وه‌یه‌ و غوربه‌ت ده‌که‌وێته‌ ژێره‌وه‌.

نوێنه‌ی (۲۲): بنه‌مای ئەزموونی نیشتمان/غوربه‌ت

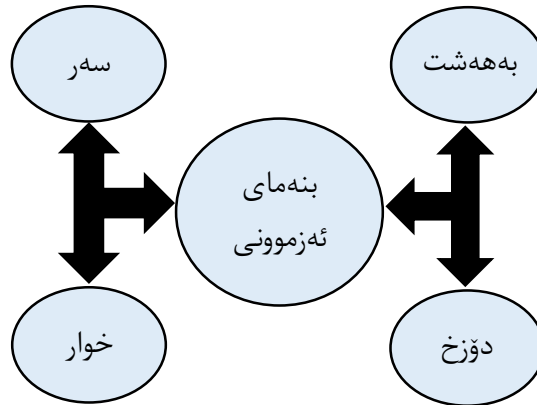
ئه‌و که‌سه‌ی له‌ وڵات و زێد و نیشتمانی خۆیه‌، له‌ جیگایه‌کی ئه‌ستووردا هه‌لکه‌وتوووه‌ که‌ دلی لێ چه‌قیوه‌، به‌لام ئه‌وی له‌ غوربه‌تدایه‌، جێی دایمه‌ له‌قه‌ و ناسه‌وه‌ی.

ئه‌گه‌ر رۆژێک لێت تووره‌ بووم
 ئه‌گه‌ر رۆژێک بڕیارم دا جیت به‌یلم
 دلته‌نگ مه‌به
 خه‌مت نه‌بی
 رینگام له‌ باوه‌شی تۆرا ده‌ست پێ ده‌کا و
 له‌ به‌ر ده‌رگا کو‌تایی دی
 (په‌شێو، ۲۰۰۱: ۷۲)

«تووره‌ بوون»، هه‌لچوون و به‌رز بوونه‌وه‌ی ئاست – هه‌ر ئاستیک – ی تێدایه‌ و لایه‌نی سه‌ره‌وه‌ ده‌گری و «جێ هێشتن» لایه‌نی رووبه‌روو رۆیشتنی تێدایه‌؛ که‌وابوو له‌م شیعره‌دا دوو ناراسته‌ی به‌ره‌و سه‌ر و به‌ره‌و رووبه‌روو هه‌یه‌.

نازانم چۆن ئاوێته‌ت بم؟!
 ئه‌گه‌ر به‌هه‌شتیت پێم بلێ
 تا کێنۆش به‌م بۆ گشت خواکان
 ئه‌گه‌ر دۆزه‌خیت پێم بلێ
 تا زه‌مین پێم که‌م له‌ تاوان
 (۸۸)

«بههشت» و «دۆزهخ» هه‌میشه چ له کتیبان و ئەفسانه و ده‌قه دینییه‌کاندا و چ له زهین و بیری مروّفا دوو جه‌مسه‌ری دژی یه‌کترن و به‌ههشت له سه‌روه‌یه و دۆزهخ له ژیره‌وه. له قورئانیشدا بۆ به‌ههشت له وشه‌گه‌لی وه‌کوو «عالیه، اعلی، علو، اعلی‌علیین» و هه‌رچی واتای سه‌ر و به‌رزیه‌ی تیدایه که‌لک وه‌رگیراوه؛ وه‌کوو ئایه‌ی «فهو فی عیشة راضیه فی جنه‌ عالیه» (الحا‌قه: ۲۲) و بۆ دۆزه‌خیش له «سفل، أسفل السافلین» و هه‌رچی واتای ژیر و قوولایی ده‌گه‌یی، که‌لک وه‌رگیراوه؛ له چه‌شنی ئایه‌ی «ثم رددناه أسفل السافلین» (التین: ۵).

نوێنه‌ی (۲۳): بنه‌مای ئەزموونی به‌ههشت/دۆزه‌خ

ئەندیشه‌ی مروّفیش هه‌ر وایه و به‌ههشت به‌جیگایه‌کی به‌رز و خۆش و پڕئاسایشت ده‌زانێ و دۆزه‌خیش به‌جیگایه‌کی ژیرخانی و قوول و پرمه‌ترسی.

ئەشێ ئەهریمه‌ن به‌ههشتی
 خوای به‌رکه‌وئ
 ئەشێ پرووبار
 پروو له‌ هه‌وراز بی و سه‌رکه‌وئ
 ئەشێ مه‌م زیندو و بیته‌وه
 له سه‌ر سینگی زین بسره‌وئ
 (په‌شیو، ۲۰۰۱: ۱۲۸)

لیره‌دا «ئەهریمه‌ن» له به‌رامبه‌ری «به‌ههشتی خوا» وه‌هاتووه که دژ یه‌کن و به‌ههشتی خوا له لای سه‌روویه و ئەهریمه‌ن له لای خواروویه. هه‌روه‌ها «پرووبار» دپاره به‌ره‌و زه‌ریا ده‌کشی که هیلکی ئاسویی راست یان لیژ و پروو به‌ خواره و «هه‌وراز» ئاراسته‌ییکی دژ به‌وه. هه‌روه‌ها «زیندوو» وه‌ک ئه‌وه‌ی به سه‌ر پپه‌ویه که‌وتۆته به‌رامبه‌ری واتای «سه‌روانه‌وه» که پراکشان و هه‌دادانی تیدایه. ئەمانه هه‌موو له به‌ستینی خواستی ئاراسته‌ییدا لای سه‌روو و لای خواروویان تیدا به‌دی ده‌کری.

له‌گه‌لما به... گه‌ر هات و رۆژی له‌ رۆژان
 بوو به‌ تانه، نغم له‌ چاوی دوزمنا
 له‌گه‌لما به... گه‌ر په‌تی سیداره‌ وتی:
 کړنۆش به‌ره‌ ناتخنکینم، قیزاندم: نا
 (۹۴)

«کړنوش بردن»، واتای ناراستهیی لار بوونهوه، چه مانهوه، بهرهو خوار داهاتنهوهی تیدایه و «نهخنکندن» یش واتای زیندوو مان و له ژیان/بهرزیدا مانی تیدایه.

برام شیرکو!

که ژاوه کهه ی گریانی تو
وه ک ئاده مزادیکه ی راپه رپو
گیانی که رمی له بهردا بوو

...

له پیشه نگی که ژاوه تا
ئالای خوینینی مه هاباد هه لکرا بوو

...

گریام بو خوم

گریام بو تو

بو هه زاران زیندووی نیژراوی ناو گلکو

(۹۸)

سیفه تی «راپه رپو» ئماژه ده کا به ههستان و بهرز راوهستان که لایه نی بهرهو بهرزی و بهرهو ژووری تیدایه. ههروه ها «هه لکراو» واتای روشن و له سهروه بوونی تیدایه. ئینجا «زیندوو»، خاوه نی ژیانه و ژیانیش له سهروه یه، که چی «نیژراو» واتای مه رگی تیدایه و له خواریه. بهم شیوه شاعیر دژیه کیکه ههستیارانه ی خولقاندوو.

له تنوکی فرمی سکتا

زه ده شتم دی

باوه شی خوئی ئه گرت هوه

بو هه ژار و چه وساره کان

به هه شتم دی

راست ئه بووه

له سه لاشه ی چواردیواره رماوه کان

(۹۹)

«راست بوونهوه»، واتایه کی ناراستهیی ده گه یینی که لایه نی بهرهو بهرزایی هاتن و راوهستانه. ئنجا «لاشه» و «چواردیواره رماو»، وه ک له لیکو لینه وه که ی له یکاف و جانسونیشدا هاتوو (18: 1980)، دژی ئه و واتا و لایه نه نیشان ده ده ن.

نیازم وابوو

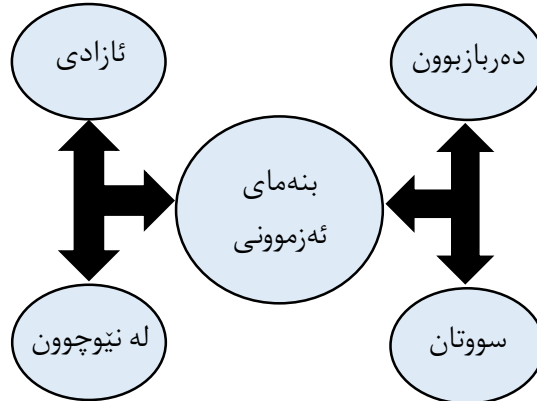
گه به هاری ئه مجار بیت

په ساپورتی ده ربار بوونی بسوو تینم

نه هیلم ده رچی له ژیر بیت

(په شیو، ۲۰۰۱: ۱۰۶)

«دەربازبوون» ئاسۆی بەردەم و بەرەو رەهایی رۆیشتن که هیلیکی ریک و روو بە پیشە، دەگەییئی و بە واتای گشتی هیمایە بو ئازادی و لە سەرەووە بوون؛ که چی «سووتاندن» هیمایە بو ژیر خستن و لە نیو بردن.

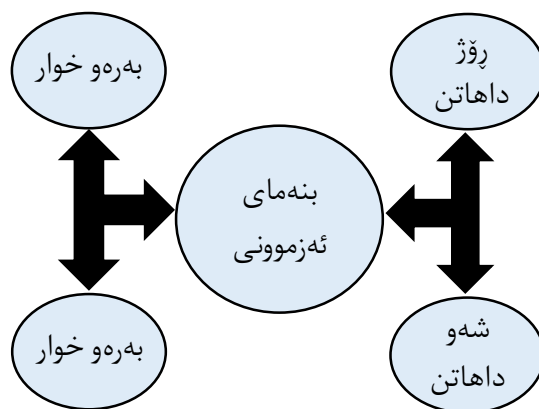
نوینە (۲۴): بنەمای ئەزموونی دەربازبوون/سووتان

بە پێی داكەوت و دنیای دەرهووەش دەربازبوون ئاسۆی بەرز و بەرلأو دەنوینئی و سووتان بەرەو تەنگانە و تاریکی و نەمان دەکشئی. هەر لەو شیعەرەدا دوو چەمکی «دەرچوون» و «لەژێرپیدا بوون» هەمان خواستنی ئاراستەییان تیدایە.

خۆشەویستم
 رۆژی دادئ
 گر بەر بیتە شار و لادی
 ...
 (پەشیو، ۲۰۰۱: ۱۱۵)

خۆشەویستم
 که شه و دادئ
 شهوی پایز
 کاتی خشیه ی گه لای وه ریو
 په لی ههستم ئە گرئ و ئەبیا
 بو کوتایی و دنیای ئەو دیو
 من به خیلی بو کوتایی گه لا ئەبەم
 (۱۱۷)

لەم دوو شیعەرەدا خواستنی ئاراستەیی بو هانتی شه و رۆژ لە زمانی کوردیدا پیشان دراوه؛ بو هەر دووکیان لە چاوگی «داهاتن» که هیمای «لە سەرەووە بو خوار هاتن»ی تیدایە، که لک وەر دەگیردرئ.

نوێنه‌ی (۲۵): بنه‌مای ئەزموونی داهاتنی شەو و رۆژ

به‌و پێیه‌ که هەر دوو داهاتنه‌که رۆو به‌ به‌رده‌نگه‌، به‌ جووری لایه‌نی به‌ره‌و خوار ده‌گرێته‌وه‌. به‌لام له‌ ئەندیشه‌دا رۆژ داهاتن له‌ سه‌ره‌ و شەو داهاتن له‌ ژێره‌.

خاتوونه‌که‌م!

...

زۆر ئەترسم—

له‌ ناو دێری شیعه‌که‌مانا

شار بتناسی

...

زۆر ئەترسم—

گه‌ر بتناسن

په‌نجه‌که‌مانم هه‌له‌وه‌رین

شابسکی تۆش بسووتین

(په‌شیو، ۲۰۰۱: ۱۲۴)

«هه‌له‌وه‌رین/هه‌له‌وه‌راندن» کارێکی له‌ سه‌روه‌و به‌و خوار داکه‌وتن و رۆژان/داخستن/رۆژاندن و به‌ راشکاوێ خواستنی ناراسته‌ییانه‌ی تێدايه‌. «سووتان/سووتاندن»یش چونکه‌ هه‌یمای فه‌وتان و نه‌مانی تێدايه‌، ئەویش هه‌ر لایه‌نی به‌ره‌و خوار ده‌نوێنی.

به‌لین بده

که‌ تاریکیم به‌و راناخه‌یت

...

منیش به‌لینت پێئه‌ده‌م

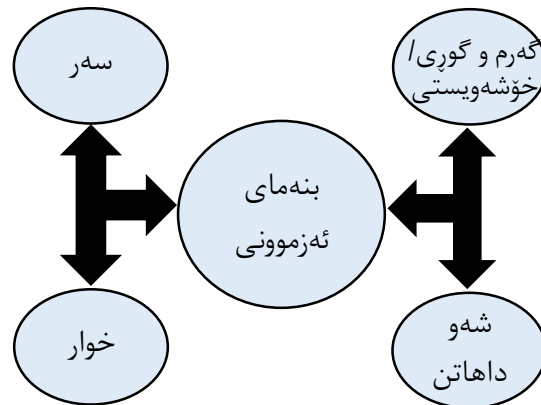
دان به‌ رابردوو ما بنیم

(۱۳۳)

«دان به‌ رابردوو دا نان» له‌ نیو باری واتایی ئەو دێره‌ شیعه‌دا واتایه‌کی هه‌ست به‌ په‌ستی و زه‌لیلی کردنی تێدايه‌ که‌ ئەگه‌ر به‌رێته‌ که‌شی فیزیکییه‌وه‌ له‌ ژێره‌وه‌ جێ ده‌گرێ و لایه‌نی به‌ره‌و خوار خزانێ تێدايه‌.

گەر ئەتەوئ
 خۆشه‌ویستیت
 به دوایدا نیت ماچی ساردی مائئاوایی
 به‌لین بده
 ئاسمانم بیت
 ...
 تاکوو منیش
 شانۆی کۆنم — جئ بهیلم —
 دەمامکی رووم — فری بدهم
 دوو بالی خۆشه‌ویستیم له گەردنت گری بدهم
 (۱۳۴)

«ساردی» هەر له چاوی کەش و فیزیکی هه‌واوه قورسه و به‌رهو خوار ده‌کشی؛ «خۆشه‌ویستی» له دنیای مه‌عنه‌ویاتدا گه‌رم و گوری پیکده‌هینی و که‌واته گه‌رمه و له سه‌ره‌ویه و دژی ساردییه. له‌ولاشه‌وه «مائئاوایی» به‌ جۆری ساردی به‌ شوین خۆیدا ده‌هینی و ئه‌ویش ده‌که‌ویته‌ ته‌نیش ساردییه‌وه و لای خواروو ده‌گری.

نوڤنه‌ی (۲۶): بنه‌مای ئه‌زموونی سارد و سړی/گه‌رم و گوری/خۆشه‌ویستی/مائئاوایی

ناویرم قه‌له‌میک هه‌لگرم
 ناویرم کراسیک له‌به‌رکه‌م
 (په‌شیو، ۲۰۰۱: ۱۴۲)

«هه‌لگرتن» لای به‌رهو سه‌ره‌وه هینانی تیدا به‌دی ده‌گری و ئاراسته‌یه‌ک ده‌نوینی؛ که‌چی لیره له گه‌ل قه‌له‌مدا هاتوووه بۆ واتای نووسین. نووسین دیاره کاریکی هیمابه‌خش و رۆشن‌گه‌رانه‌یه و به‌رهو سه‌ره‌وه ده‌کشی.

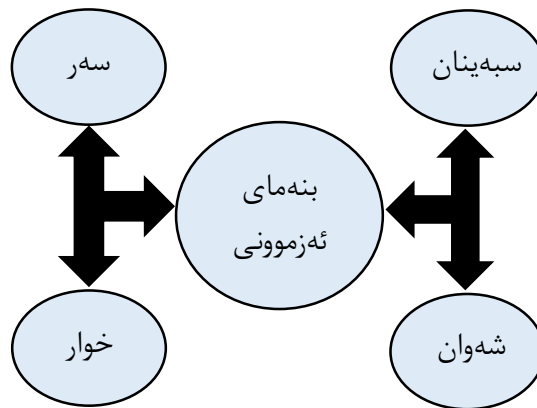
باشوور نۆبه‌ره‌ی میژوووه
 پی‌ره‌داری سنه‌وبه‌ره
 شه‌قه‌مشار به‌ده‌سته‌کان

له ناو قه درا ده بېر نه وه
 یه ک له مبه ره یه ک له و به ره
 (۱۴۸)

کاری «دار برینه وه به مشار» راسته خو لایه نی ئاسو بی هاتن و چوون دینیته پیش چاو، ئیستا که دوو کهس یا دوو لایه نی سیاسی بن و نیشتمانیس داره که بی و کهوتینه گیانی، خواستنه ناراسته یی که چاکتر و پروات تر و به پیتز تر هه ست ده کری.

مالیک نییه سبه یان
 من سه ری پیدا نه که م
 په ناییک نییه، شه وان
 که من نه یکه م به جی ژوان
 که منالیکتان ده گری
 من ژیری ده که مه وه
 نه خوستان خه وی ده زری
 من دلای ده ده مه وه
 (۶۶)

له م کوپله یه دا دوو چه مکی «سبه یان» و «شه وان» دوو جه مسه ری کات ده نوینن که باری هه له اتن و ئاوابوونی تیدا هه ست ده کری و خواستنی ناراسته یی تیدا خو ی ده نوینی، به و شیوه یه که «سبه یان» که ده می هه له اتنی روژه و روشنایی له گه ل خو ی دینیته ولاته وه، له ژور یی، «شه وان» که خوړ ئاوا ده بی، کاتی تاریکیی و له خوارییه.

نوینه ی (۲۷): بنه مای ئه زموونی سبه یان/شه وان

له دنیای ئه زموونی مرو قدا و له بیر و ئه ندیشه یدا سبه یان له سه ره وه جی ده گری و شه وان له لای خو ارووه وه. جگه له وه له و کوپله یه دا ده توانین له «خه و زرانی منال» و «ژیر کردنه وه» شدا خواستنی لایه نی به دی بکه ین؛ چونکه خه و زران هه ستان و گریان و دهنگ بهرز کردنه وه ی له گه لدایه و له لای سه روویه و ژیر کردنه وه هیورایه تی و ئارام بوونه وه و نووستنی له گه لدایه و له خواره وه یه. هه ره ها ئه م خواستنه ده گه رپته وه سه ر خواستنی ناراسته یی بیدار بوون و نووستن. هه ر له م بابه ته یه ئه م شیعری خواره وه:

من فالچی نیم، کتیب بۆ کهس ناگرمهوه

...

کهچی لیمر رونه و دهزانم

مادام تو منت خووش دهوی

...

دهبیت به دیره ههلبهستی

بهیانیمان رۆژ ده تنووسی

که زه ده پهریش ده کههوی

شيعر کوهه کان ده تنیژن

(په شیو، ۲۰۰۱: ۵۰)

«زه ده پهر کهوتن» هه مان ئاوا بوونی خوهره که ریرهوی خوهر له رۆژه لاته وه به رهو رۆژاوا دیاری ده کات و ده که ویتته به رامبه ری رۆژه لاته وه. هه رهه ها «ناشتن» یش لای به رهو خوار و چال کردن نشان ده دات.

شه و له خه وما

ئارامگه ی حاجیم دیته وه

چۆکم دادا

سوژده م ببرد بووی

گوتم حاجی په ریشانین

سه ری کز کرد

دهستی دانا سه ر دللی خووی

گوتی مه رد به زیندووم که وه

گوتم گه وره م! من عیسا نیم

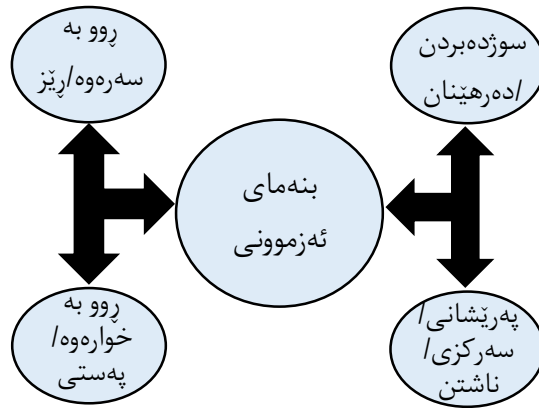
چۆن زیندووت که مه وه بیژه

گوتی لییره ده رم بینه

دوو به ره کی له شوینه که ی من بنیژه

(۱۵۲)

له م پارچه شیعه ره دا چهند خواستنی ناراسته یی و دژیه ک هاتوون که که شیککی به پیزی به واتای شیعه که به خشیوه. «سوژده بردن» ته کریم و چه مانه وه له رووی ریزه وه ی تیدایه (لایه نی به رهو خوار داها تنه وه)؛ «په ریشانی» ئالۆزی و تیکچرژانی تیدایه که تیکرا چهند لایه نیککی روو به یه ک ده نوینی. «سه ر کز کردن» سه ر داخستن و روو به رهو خوار وه چه ر خاندنه به مه بهستی بیر کردنه وه یا خو وه ره زی و ناره حه تی. «ده ره یان» به رهو ژووور کیشان و به رز کردنه وه یه، دژ به «ناشتن» که روو به خوار دانان و نزم کردنه وه ی تیدایه. کووی ئه مانه پیکه وه دوو لایه نی به رز بوونه وه و نزم بوونه وه وه ک دوو جه مسه ر نیشان ده دات.

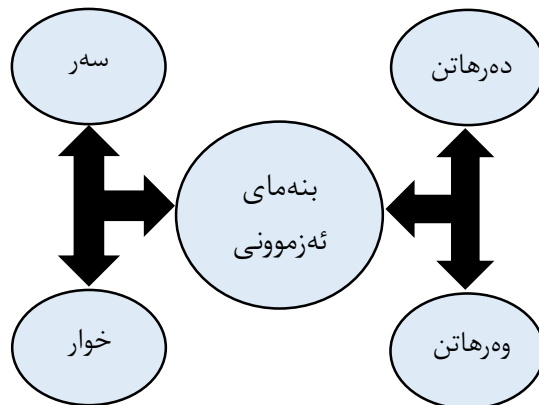
نوێنه‌ی (۲۸): بنه‌مای ئەزموونی سوژده‌بردن / ده‌ره‌هێنان / په‌رێشانی / سه‌رکزی / ناشتن

به‌لام گیانه، ئەه‌ی گۆلی زه‌رد
 به‌رزه‌ه‌لچووی گه‌لا بی‌گه‌رد
 تـۆ هـه‌ر ئەژیت
 (په‌شێو، ۲۰۰۱: ۲۰۸)

«هه‌لچوون» بۆ خۆی لای سه‌ر و به‌ره‌و ژوور چوون نیشان ده‌دات، به‌هاتنی ئاوه‌لناوی «به‌رز» ئاراسته‌که‌ زیاتریش کراوه‌ته‌وه. به‌گشتی واتا که سه‌ربه‌رزی و شانازی ده‌گه‌یه‌ینی.

له‌ کاتی‌کدا
 له‌ سه‌ره‌وه
 له‌ لووتکه‌کان
 تۆف و زریان
 له‌ ده‌وه‌ن و داران وه‌ردیـن
 خه‌مت نه‌بی
 له‌ بنه‌وه
 له‌ دۆله‌کان
 گیای نه‌وخیزه‌ و گۆپکه‌ ده‌ردیـن
 (۲۶۷)

لێره‌ ده‌بینین شاعیر به‌ به‌رامبه‌ر یه‌ک رانانی «وه‌ردیـن» و «ده‌ردیـن» و پێنه‌یه‌کی جوانی ناسانه‌ی خولقاندوو و تیکه‌ل به‌ خواستنی ناراسته‌یی کردوو؛ چوون «وه‌رهاتن» که واتای لێدان ده‌دات و زیزی و بی‌رێزی تێدایه، له‌ سه‌ره‌وه بۆ خواره‌وه ئەنجام ده‌بی؛ که‌چی «ده‌رهاتن» که بۆ سه‌وز بوون و گه‌شه‌یه، له‌ ژێره‌وه بۆ سه‌ر پێک دێت.

نوێنه‌ی (۲۹): بنه‌مای ئەزموونی ده‌رهاتن / وه‌رهاتن

له دنیای واقعییدا به نیسه تهی مروّف دهرهاتن باریکی ئه رینی و پر بایه خه و به هوی گرینگی و ریژه وه، جیگه و پیگه ی بهرزه، به لام وهرهاتن نه شیوا و ناحهزه.

۴- ئه انجام

خواستنی واتایی له زمانی کوردیدا هه وه کوو زمانانی تر جیگه و پیگه یه کی تاییه تهی هه یه و به کار ده گیریت. یه ک له چه شه کانی ئه م خواستنه خواستنی ئاراسته یه که شوین/لایه ن ده نوینتی و پرووی له ئاراسته یه کی دیار بکراوه. بو دهر خستنی ئه م راستیه، ئه م بابه ته مان له شیعری شاعیری مه زن عه بدوللا په شیودا لیکدا یه وه و دهر کهوت که نریک بوونی زمانی شیعری عه بدوللا په شیو به زمانی رۆژانه ی خه لکه وه، له لایه که وه و بوونی خواستنی ئاراسته یی به ریژه یه کی زور له شیعره کانیدا له لایه کی دیکه وه، پیشانده ری ئه وه یه که خواستنی ئاراسته یی له زمانی رۆژانه ی خه لکیشدا ده بینرئ و وه کوو دیارده یه کی ئاسایی له وتووێژی رۆژانه دا ده وری هه یه.

ههروه هاش، له شیعری عه بدوللا په شیودا به ریژه یه کی زور ئه م هونه ره زمانی و پروو نیژییه ده بینریت و نمونه کانی ئه ونده زورن، گولچمان کردن. زورترین نمونه کانی خواستنی ئاراسته یی له شیعری عه بدوللا په شیودا دوو ته وه ری یان دوو جه مسهرین؛ به و واتایه که دوو ئاراسته یی دژی یه کتر ده نوینن، له چه شنی دوو/نریک، سه ر/ژیرا، به رز/نزم، ئاسمان/زهوی، پیش/پاش، وشیار/بیهوش، بیدار/نووستوو، زیندوو/مردوو، راهه ستاو/راکشاو، سه رفه راز/سه رشور و زور واتای ئاراسته یی تر له م چه شه. ئه م دوو ته وه ره له زورترین نمونه کاندای باری واتایی ئه رینی/پۆزه تیف و نه رینی/نیگه تیفیان هه یه و له سه ر و خواری نوینه کاندای پیشان دراوین. به پیتی لیکدانه وه ی نمونه گه لی خواستنی ئاراسته یی له شیعری په شیودا دهر کهوت که به ریژه یه کی ئیجگار زور واتا ئه رینی/پۆزه تیفه کان چ له زهین و بیری مروّف و دابی کومه لگادا و چ له دنیای فیزیکی و دهره وه دا له سه ره وه جی ده گرن و واتا نه رینی/نیگه تیفه کان له ژیره وه هه لده که ون؛ وه کوو «سه ر شور کردن» له شیعری «سه رت شور که/ملت که چ که/چاو مه گیره بو ئه ستیره و ئاسمان و خوا»، که ئاراسته یی به ره و ژیر ده نوینتی و حاله تیکی شه رمه زاری و په ستی ده گه یینی.

سەرچاوه کان

کوردی:

ئەبووفەوز، یووسف (۲۰۱۷). «گفتوگۆ لە گەڵ عەبدوڵلا پەشیو». وەرگیرانی بابان ئەنوەر، گۆڤاری باران، س. ۱، کانوونی دووهم، ل. ۹۵-۱۰۴.

پەشیو، عەبدوڵلا (۲۰۰۱). دیوان. هەولێر: ئاراس.

رەئووف، لوقمان (۲۰۱۷). «بایۆگرافی د. عەبدوڵلا پەشیو». گۆڤاری باران، س. ۱، کانوونی دووهم، ل. ۶۶-۶۷.

سەجادی، عەدنان (۲۰۱۷). «چەمکی مرۆڤایەتی له شیعرەکانی عەبدوڵلا پەشیودا». گۆڤاری باران، سالی یەكەم، کانوونی دووهم، ل. ۸۲-۹۴.

سەجادی، عەلەئەدین (۱۹۸۷). خوشخوانی. بەغدا: چاپخانه‌ی مەعارف.

وەلی ئسماعیل، سروود (۲۰۱۷). «رەنگدانەوه‌ی خوشەویستی ئافرەت و نیشتمان لای شاعیر عەبدوڵلا پەشیو». گۆڤاری الاستاذ، العدد ۲۲۱، المجلد الأول لسنة ۲۰۱۷، ل. ۲۲۹-۲۵۲.

فارسی:

راسخ مهند، محمد (۱۳۸۹). درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی: نظریه‌ها و مفاهیم. تهران: سمت. عبداللهی، درخشان (۱۳۹۴). استعاره‌های ساختاری، جهتی و وجودی در کوردی جافی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه رازی کرمانشاه.

کردزعفرانلو، عالیه و خدیجه حاجیان (۱۳۸۹). «استعاره‌های جهتی قرآن با رویکرد شناختی». فصلنامه‌ی نقد ادبی، س. ۳، ش. ۹، صص ۱۱۵-۱۳۹.

کریمی، وحیده (۱۳۹۱). استعاره‌های درد در گویش کردی کلهری ایلام از نظر معنی‌شناسی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبانشناسی، پژوهشکده زبان‌شناسی تهران.

کووچش، زولتان (۱۳۹۳). مقدمه‌ای کاربردی بر استعاره. ترجمه‌ی شیرین پورابراهیم، تهران: سمت.

عەرەبی:

ابن المعتز، عبدالله (۲۰۱۲). البدیع. شرحه و حقه عرفان مطرجی. بیروت: مؤسسة الکتب الثقافية، الطبعة الأولى.

لایکوف، جورج و مارک جونسن (۲۰۰۹). الاستعارات التي نحيا بها. ترجمة عبدالمجيد جحفة، دارالبيضاء-المغرب: دار توبقال للنشر، الطبعة الثانية

ئینگلیزی:

Lakoff, G. and Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago press.

Kovecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Richards, I. (1936). *The Philosophy of Rhetoric*. London and Oxford: Oxford University Press.